

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

UTGIVEN AV

LAURITZ WEIBULL

BAND 7.

HÄFTE 8.
(Årg. 1920).

LUND
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET
1921

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

UTGIVEN AV

LAURITZ WEIBULL

SJUNDE BANDET

LUND

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

1917—1921

Innehåll.

<i>Curt Weibull</i> , Den älsta gränsläggningen mellan Sverige och Danmark. Gränsområde och gränslinje	S. 1
<i>Arthur Stille</i> , Skånska kyrkors, borgars och herresätens läge ...	» 19
<i>Lauritz Weibull</i> , Utredning angående biskopens över Lunds stift löneförmåner	» 59
<i>Curt Weibull</i> , Saxostudier.	
I. Valdemar I:s norska krig	» 71
II. De skånska upproren 1180—1182.....	» 89
<i>Thomas B. Bang</i> , Frederik II:s skaanske Godspolitik	» 121
Anteckningar om Rutger Macleans verksamhet å Svaneholm. Efter kyrkoherden Jeuns Hjorts orig. mskr. medd. av <i>Carl Sprinchorn</i>	» 140
<i>Curt Weibull</i> , Saxoforskning. En stridsskrift.	
Inledning	» 181
Sven Ågesen och Saxo. Angersfragmentet	» 183
Knytlingasagan och Saxo	» 200
»Valdemarskrönikens» källor och kronologien i Saxos författarskap. Krönikans betydelse.....	» 226
Gammal och ny Saxoforskning.....	» 232
<i>Erik Lange</i> och <i>Sophia Brahe</i> . Ett bidrag till deras historia, medd. av <i>Lauritz Weibull</i>	» 242
<i>Jan Erik Almquist</i> , Till belysning av skatteväsendet i Skåne, Bleking och Bohuslän under den karolinska tiden	» 248
<i>Ewert Wrangel</i> , Två praktskrin från Skåne. En studie i 1000-talets konsthistoria	» 271
En skånsk adelsmans vedermödor under kriget 1676—1679.....	» 299
<i>Curt Weibull</i> , Om det svenska och det danska rikets uppkomst	» 301
Historisk litteratur.....	» 150

Om det svenska och det danska rikets uppkomst.

Inom svensk historieskrivning är det en numera allmänt fastslagen uppfattning, att det svenska riket såsom ett politiskt helt, lydande under en konung och med i huvudsak samma omfång som före de stora landvinningarna i Brömsebro- och Roskildefrederna, uppkommit under en tid, som ligger före medeltiden. En gång i tidernas dunkel skall Sverige ha varit delat mellan många småriken av ungefär samma omfång som de gamla landskapen och ursprungligen med var sin konung. Men de av ålder förnämsta av dessa konungar, Uppsalakonungarna, vilka rådde över offren och templet i Uppsala, landets största och mest berömda helgedom, skola så småningom och med säkerhet före 800-talets början ha lyckats förgöra småkonungarna och erövra deras riken. Denna erövring skall ha gjort Sverige till en politisk enhet, Uppsalakonungarna till Sveriges konungar¹⁾. I senaste tid har man sökt än närmare tidsbestämma det svenska rikets uppkomst. Man har stannat vid uppfattningen, att det uppkommit vid tiden omkring år 500, under 500-talet eller omkring år 600. Götarnas rike skall vid denna tid ha erövrats av svearna och därmed grunden lagts till medeltidens och nyare tidens Sverige²⁾.

¹⁾ Emil Hildebrand, Svenska statsförfattnings historiska utveckling 31; Hans Hildebrand i Sveriges historia II, 14, 58; Montelius, Vår forntid 266.

²⁾ Knut Stjerna, Svear och götar under folkvandringstiden i Svenska fornminnesföreningens tidskrift XII, 339; Schüek i Svenska folkets historia I: 1, 142; v. Friesen, Om det svenska rikets uppkomst, Verdandis småskrifter n:o 200; Tunberg, Till Svearikets äldsta historia i Fornvännen 1920, 146.

Som ett lika uråldrigt rike framställes Danmark av den danska historieskrivningen i våra dagar. I äldre tid uppställdes främst från tysk och norsk sida teorier om ett danskt östrike eller Danmark och ett västrike eller Jylland och om olika konungaätter knutna till de olika danska landsdelarna. Konung Gorm den gamle skulle först under början av 900-talet ha samlat detta östrike och västrike eller de olika smårikerna till en politisk enhet. Dessa teorier äro numera helt övergivna. Enligt den nu härskande uppfattningen har intet östrike eller västrike, icke ens i regel några småriken existerat; ingen rikssamling har heller ägt rum genom Gorm den gamle¹⁾. Danmark skall i stället ha varit ett politiskt enat rike under århundraden före konung Gorms dagar. Man har medgivit, att landet någon gång under denna tid kan ha varit splittrat i oavhängiga riken, men häri sett endast övergående händelser av samma art som de från historisk tid kända. I de olika landsdelarna, Skåne, Fyen, Jylland och även Själland skall ha funnits underkonungar, men över dessa och sagornas sjökonungar eller härkonungar skall ha stått konungen i Lejre. Den i kvad och sägen berömde Skjoldungakonungen där skall ha rått över hela Danmark, icke blott över en enstaka ö²⁾.

Enligt den härskande uppfattningen har sålunda både det svenska och det danska rikets uppkomst fallit under en tid, som ligger långt före den historiska tidens början.

I.

När man söker efter de äldsta uppgifterna till Sveriges och Danmarks historia, har man helt naturligt att i första hand vända sig till den litteratur, som stammar från den klassiska forntidens folk, grekerna och romarna.

De grekiska och romerska folkens geografiska horisont var länge inskränkt till länderna kring Medelhavet. Ännu

¹⁾ Jessen, Undersøgelser til nordisk Oldhistorie 38.

²⁾ Steenstrup i Danmarks Riges Historie I, 168.

när den grekiska kulturen och vetenskapen stod på sin höjdpunkt, sträckte sig den värld, om vilken grekerna ägde någon exakt kunskap, i norr icke långt utöver de egentliga medelhavsländerna. Mellersta och norra Europa var ett de okultiverade barbarernas okända land, en tummelplats för de mytologiska spekulationernas och sägenvärldens övernaturliga skapelser. Icke ens när det romerska världsväldet skapats, kom Norden att dragas inom de antika folkens egentliga intressesfär. Ingen grek eller romare kan med säkerhet visas ha satt sin fot på nordisk mark. Den kunskap de antika författarna äga om Norden är också genomgående obetydlig; den framträder först sent, och de uppgifter som lämnas äro ofta nog både dunkla och sägenartade. De äro tillräckliga för att följa de geografiska upptäckternas historia under antiken, men ge endast sällan underrättelser av värde för kunskapen om de politiska förhållandena i Norden.

Den äldre grekiska och romerska litteraturen, Pyteas, Monumentum Ancyranum, Pomponius Mela och Plinius, innehålla så gott som enbart rent geografiska notiser om Norden. Det nämnes även namnen på några där boende folk, bland dessa cimbrerna, sannolikt på Jylland, och hillevionerna på Scatinavia, »en ö av okänd storlek», säger Plinius. De förra och andra germanska folk, berättas det på Monumentum Ancyranum, skola genom sändebud ha bett om kejsar Augustus' och det romerska folkets vänskap; de senare säger Plinius ha bestått av 500 »pagi»¹⁾. Något utförligare upplysningar möta i Tacitus' Germania från år 98 e. Kr. Tacitus talar här om »Suionum civitates» mitt i själva Oceanen, vilka »utom genom män och vapen äro mäktiga genom flottor». Han beskriver svionernas skepp och säger, att »hos dem åtnjuter rikedom anseende och därför härskar *en* utan alla inskränkningar och med obetingad rätt till lydnad. Icke heller äro vapnen som hos övriga germaner i var mans hand, utan inlåsta under vakt av en träl, ty Oceanen hindrar plötsliga anfall av fiender, och vapen i sysslolösa

¹⁾ Monumentum Ancyranum 26; Plinius, Historia naturalis IV, 13; jfr. Pomponius Mela, De chorografia III, 3, 6.

händer locka lätt till oöverlagda företag. Det är ett kungligt intresse att ej anförtro vapenuppsikten åt en ädling eller friboren, ej ens åt en frigiven»¹⁾).

Tacitus' svioner ha alltid ansetts vara samma folk som en senare tids svear och ur hans delvis sägenartade framställning har merendels utlästs, att svearna på hans tid lytt under en konung, bildat en stat. Det svenska riket har på grund härav ansetts vara det älsta och tidigast organiserade av de nordiska staterna, till och med det nuvarande Europas älsta²⁾. Otvivelaktigt äro Tacitus' suioner svearna, men den tolkning man i övrigt givit hans skildring torde icke vara hållbar. Tacitus nämner icke, att svearna bildat en stat. Avgörande för denna tolkning ha varit hans ord, att »hos suionerna åtnjuter rikedom anseende och därför härskar *en* utan alla inskränkningar och med obetingad rätt till lydnad». Men Tacitus har, så vitt man kan se, skrivit dessa ord för att framhäva de olikheter, som funnos mellan svearna och övriga germaner; germanerna skola enligt Tacitus' uppfattning i allmänhet icke ha skattat rikedom högt och bland de stammar, där konungadömet existerat, skall konungens makt icke ha varit oinskränkt³⁾. Det torde däremot icke vara möjligt fastställa, att Tacitus med de anförda orden velat säga, att svearna lytt under *en* konung och bildat *en*

¹⁾ Tacitus, Germania kap. 44: Suionum hinc civitates ipso in Oceano præter viros armaque classibus valent . . . Est apud illos et opibus honos, eoque unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi. Nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promiscuo, sed clausa sub custode, et quidem servo, quia subito hostium incursus prohibet Oceanus, otiosa porro armatorum manus facile lasciviunt. Enimvero neque nobilem neque ingenuum, ne libertinum quidem armis præponere regia utilitas est.

²⁾ Se bland andra Schück i Svenska folkets historia I: 1, 101; Tunberg, Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning 190; Densamme, Till Svearikets äldsta historia i Fornvännen 1920, 146. — Tacitus' ord: Suionum hinc civitates ipso in Oceano præter viros armaque classibus valent, och hans skildring av den oinskränkta konungamakten hos svearna ha stundom ansetts ge vid handen, att svearna på Tacitus' tid ägt en effektiv sjökrigsorganisation. Denna har satts i sammanhang med det först mera än ett årtusende senare omtalade medeltida svenska ledungsväsendet.

³⁾ Tacitus, Germania kap. 5, 7.

stat. Tacitus talar omedelbart förut om »Suionum civitates». Det uttryck han här använder, civitas, är hos honom och de romerska författarna i övrigt under denna tid beteckningen för den statsrättsliga enheten hos germanerna, det politiskt självständiga, inom sig slutna samhället, i spetsen för vilket stod en konung, rex, eller hövdingar, principes¹⁾. Snarast böra därför Tacitus' ord om svearna tolkas på det sätt, att hos dem funnits flera statliga sammanslutningar. »Suionum civitates» avse liksom de av Tacitus i närmast föregående kapitel omtalade »Ligiorum civitates» en hel grupp av germanriken²⁾.

Nästa gång de skandinaviska folken föras på tal inom den antika litteraturen är hos Ptolemæus vid mitten av andra århundradet e. Kr. Ptolemæus ger namnen på en rad i Norden bosatta folk; på den kimbriska halvön sju, på den bortersta av de fyra öster om denna belägna Skandia-öarna sex eller sju³⁾. Endast tvenne av dessa folk, kimbroi och goutai, kunna med säkerhet återfinnas bland de från andra källor kända. En liknande uppdelning av Nordens innevånare i ett flertal folk möter även i den senare antika litteraturen. Jordanes, som skrev vid mitten av 500-talet, berättar att på Skandza bo många olika folk; han nämner namnen på inemot ett trettiotal, bland dessa suehans, vagoth, gautigoth och dani⁴⁾. Ptolemæus och Jordanes lämna inga

¹⁾ Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte I, 157, 164. Jfr. Tacitus, Germania kap. 10, 12, 13, 14, 15, 19, 30, 37, 41, 43.

²⁾ Ex quibus [o: gentibus] latissime patet Ligiorum nomen in plures civitates diffusum. Valentissimas nominasse sufficiet, Harios, Helveconas, Manimos, Elisios, Nahanarvalos. Tacitus, Germania kap. 43.

³⁾ Ptolemæus II, 11.

⁴⁾ Jordanes, De origine actibusque Getarum kap. 3. — Ptolemæus' och framför allt Jordanes' folknamn ha sedan länge tilldragit sig forskningens, särskilt språkforskningens intresse och givit upphov till en mängd skiftande tolkningsförsök. Den starkt förvanskade form, i vilken många av namnen framträda, har emellertid i talrika fall omöjliggjort en vetenskapligt säker tolkning, och forskningen har mången gång förlorat sig i namnidentifikation, som äro nära släkt med dem Olaus Rudbeck en gång använde i Atlantican. Stundom har man också ur Jordanes' folknamn sökt vinna närmare kunskap om Skandinaviens politiska indelning. Man har talat om ett folk borgir, som

bestämda uppgifter om de politiska förhållandena i Norden. Uppgifter härom möta däremot hos Jordanes' samtida Prokopios. Sedan denne omtalat de danska folken, barbarfolk vid Oceanen, säger han, att på Thule finnas tretton stora folk under lika många konungar; av dessa nämner han gautoi, »ett folkrikt folk»¹⁾.

De få uppgifterna i den antika litteraturen ge vid handen, att enligt dessa Norden under tiden före mitten av 500-talet varit bebott av en rad folk med olika namn. Av Tacitus och Prokopios att döma ha åtskilliga av dessa folk bildat självständiga stater. Om de politiska förhållandena i det nuvarande Danmark lämnas inga uppgifter. Inom det nuvarande Sveriges område har däremot funnits ett götarnas rike under särskild konung. Ett annat av folken i Sverige, enligt Tacitus delat i flera riken, har burit namnet svioner, svear. Ett svenskt rike av samma art och omfång som i historisk tid har under denna tid ännu icke existerat.

Det avgörande beviset för att det svenska riket uppkommit någon gång under förhistorisk tid fann man i äldre tid i Ynglingasagens berättelse om Ingjald Illråde och dennes förgörande av småkonungarna i Sverige. Berättelsen saknar stöd i det för sagan grundläggande kvädet Ynglingatal. Den ger enbart den uppfattning en isländsk historieskrivare under förra delen av 1200-talet ägde om det svenska rikets upp-

innehaft ett rike, vilket från Tjust i Norra Kalmar län sträckt sig ned i Skåne och även omfattat Öland och Bornholm, om ett folk liothida, som innehaft Skåne och vars sista självständiga område varit Luggude härad, och om ett Fjärrerike i Norra Halland och södra Västergötland. — Om Ptolemæus' folknamn se senast Erland Hjærne, Vagi fluvius och Vatá i Namn och bygd 1917, 67; J. V. Svensson, Ptolemæus' redogörelse för folken på ön Skandia i Namn och bygd 1919, 1. Jordanes' folknamn ha framför allt behandlats av Müllenhoff, Deutsche Altertumskunde II, 40; Löffler, Om de östskandinaviska folknamnen hos Jordanes i Svenska Landsmål XIII, 9, jfr. Fornvännen 1907, 98; Grienberger, Die nordischen Völker bei Jordanes i Zeitschrift f. deutsches Altertum 46, 128; 47, 272; Schück, Folknamnet Geatas i den fornengelska dikten Beowulf 7; J. V. Svensson, De nordiska folknamnen hos Jordanes i Namn och bygd 1917, 109.

¹⁾ Prokopios, De bello gothico II, 15.

komst. I våra dagar betraktas också denna Snorres berättelse som saga och lärd konstruktion, icke som historia, eller har i varje fall skjutits något åt sidan. Ingjald Illråde har försvunnit eller är på väg att försvinna såsom svensk riksgrundare.

Bevisen för det svenska rikets uppkomst under denna tid har man numera i stället sökt i andra källor, främst i den fornengelska dikten Beowulf. Genom en sammanställning av dennas uppgifter och de resultat, som vunnits på arkeologisk väg, har man även ansett sig i grunddragen kunna följa utvecklingsgången i det svenska rikets uppkomsthistoria. Denna sammanställning och de resultat, till vilka den fört, ha icke blott betydelse för frågan om det svenska rikets uppkomst; de äro även avgörande för uppfattningen av när det danska riket uppstått.

Grundläggande för den nu härskande uppfattningen av det svenska rikets uppkomst ha varit Knut Stjernas undersökningar i nordisk fornhistoria. En sammanfattande framställning av sina resultat har Stjerna lämnat i sin avhandling »Svear och götar under folkvandringstiden».

Genom studiet av gravfälten från folkvandringstiden har Stjerna ansett sig kunna fastställa, att efter tiden omkring år 300 inträder en avgjord minskning både i antalet gravar och fornsaker i södra Skandinavien; samtidigt visar fornsaksinventariet, att fornsakstyper, vilkas tidigare utvecklingsfaser tillhöra Skandinavien, under tiden 400—550 visa sig i senare former i sydligare länder. Förklaringen till dessa förhållanden har han sökt i utvandringar från södra Skandinavien; befolkningen här skall ha strömmat sina stamfränder i Södern till förstärkning under dessas angrepp mot det romerska kejsarriket. Delvis parallellt med minskningen i antalet fornsaker och gravar går emellertid enligt Stjerna en stark ökning av guldfynden. Med tiden omkring år 400 inträder den guldrikaste tiden i Skandinavien förhistoria. Detta guld ha enligt Stjerna sydgermanerna lämnat sina nordliga stamfränder i utbyte mot förstärkningarna i striden mot romarriket. Utvandringarna skola sålunda i dubbel måtto ha återverkat på

Skandinavien: å ena sidan medfört en stark folkminskning, å den andra en ökad rikedom. De arkeologiska motsvarigheterna till dessa förhållanden existera emellertid endast i södra Skandinavien. Gravföljden synes i Norrland fortfarande orubbad under denna tid; myntat guld under tiden efter omkring år 400 tillhör de största sällsyntheterna i det nordliga Sverige, och även i fråga om omyntat guld i tackor, ringar etc. stå dessa trakter mycket tillbaka för södra Skandinavien. På grundval av dessa iakttagelser konstaterar Stjerna, att under tiden 400—550 en skarp motsats existerat mellan nordnorden och södern i Skandinavien. Gränsen mellan de båda kulturområdena drager han ungefärligen vid de stora sjöarna från Väneren till Mälaren. »Söder om denna gräns har suttit en jämförelsevis fåtalig, av täta utvandringar försvagad befolkning, vilken stod i förbindelse med Europas mäktigaste riken, starkt influerad av sydländsk kultur, därtill i besittning av stora rikedomar. Norr om samma gräns ha åter befunnit sig nordiska folkstammar med svag eller ingen förbindelse med södern, oförminskade till antalet och om icke fattiga, så i saknad av andra förvärvskällor än de dittills ordinära».

Under förra delen av 500-talet skola emellertid de gamla traditionerna i södra Skandinavien ha blivit våldsamt och fullständigt avbrutna. Samtidigt med guldströmmens upphörande avbrytes i hela den östra delen av det sydskanadiska området, senast omkring 500-talets mitt, utvecklingen av de gamla fornsakstyperna. De ersättas av typer, vilka utvecklats sig norr om den sagda gränsen. I Uppland åter efterträdes från och med 500-talet och till den förhistoriska tidens slut den dittills rådande torftigheten i fynd av en överströmmande rikedom. Denna plötsligt uppväxande rikedom har sin förklaring däruti, finner Stjerna, att de talrikare och fattigare folkstammarna i norr ryckt mot söder och gjort sig till herrar över den fåtaligare, men rikare sydliga befolkningens område. Svearnas stora ställning har köpts genom undergången av götarnas självständighet.

Med detta på arkeologisk väg vunna resultat har Stjerna sammanställt en serie uppgifter i Beowulf.

Den fornengelska dikten Beowulf är, enligt vad man vanligen antager, skriven under förra delen av 700-talet. Den okände skalden skildrar i diktens förra del geaterhjälten Beowulfs kamp med ett troll Grendel och dettas moder, vilka båda ofreda den danske konung Hrodgars land. Huvudämnet för diktens senare del är av liknande art. Beowulf är här bliven geaternas konung och kämpar mot en eldsprutande drake, som förhärjar hans eget land. Beowulf faller draken, men dör själv av de sår han erhållit i striden. Beowulfsdiktens huvudhandling är sålunda en ren saga; Beowulf själv en sagohjälte. Men i sin sagodikt har skalden inflätat en rad ofta utförligt berättade episoder av historisk karaktär. De av dessa, som Stjerna utnyttjat, behandla geaterna och dessas strider med svearna. Stjerna tolkar Beowulfs geatas såsom götar och förlägger tyngdpunkten i deras välde till Sveriges Östersjökust och framför allt Öland. Beowulfs berättelser om striderna mellan geater och svear handla enligt hans uppfattning om svearnas segerrika framträngande mot söder, om de strider under vilka deras gradvisa erövring av götarnas land utförts. Fejden har varit långvarig; endast ett reallt intresse kan därför förklara den. Men i de sånger, som bevarats i Beowulf, talas det blott om geatiska segrar. Stjerna har uppmärksammat förhållandet, men finner det lätt förklarligt. »Dels äro dikterna själva geaternas verk, och i serien av fäktningar erinrade naturligtvis konungahallens barder helst om de ljusa punkterna, såsom ägnade till den ringutdelande konungens pris»; dels skall dikten avbrytas vid tiden för det avgörande nederlaget, vilket i en profetisk spådom skall invarslas mot diktens slut¹⁾.

¹⁾ Knut Stjerna, Svear och götar under folkvandringstiden i Svenska fornminnesföreningens tidskrift XII, 339; jfr. Hjälmars och svärd i Beowulf i Studier tillägnade Oscar Montelius; Vendel och Vendelkråka i Arkiv för nordisk filologi XXI, 71; Arkeologiska anteckningar till Beowulf i Vitterhetsakademiens månadsblad 1903—05; Bidrag till Bornholms befolkningshistoria i Antiquarisk tidskrift XVIII, 1; Drakskatten i Beowulf i Fornvännen 1906; Fasta fornlämningar i Beowulf i Antiquarisk tidskrift XVIII, 4. — På Stjernas uppfattning vilande framställningar av det svenska rikets uppkomst lämnas av v. Friesen, Om det svenska rikets uppkomst, Verdandis småskrifter n:o 200.

Denna Stjernas framställning av svear och götar under folkvandringstiden och av det svenska rikets uppkomst är utan tvivel en av de mest glänsande skapelser av historisk fantasi och kombinationsgåva, som sett dagen i senare tids svenska historieforskning. Den skiljer sig himmelsvitt från de på djupare historisk fantasi blottade spekulationer, som i regel möta vid sammanställningarna av de arkeologiska och litterära källorna till Sveriges äldsta historia. Stjernas uppfattning har också i sina huvuddrag blivit segrande. På den bygga så gott som alla svenska framställningar av Nordens fornhistoria, som sett dagen under senaste tid. Men är Stjernas framställning vetenskapligt säker? Själva grundvalarna för densamma äro ytterst, att Beowulfs geater äro götarna, och att den stora rikedomen i Uppland och denna landsdels dominerande ställning från och med 500-talet har sin förklaring i ett segerrikt utbredande av svearnas välde över de sydligare, guldrikare, men till följd av utvandringar avsevärt befolkningfattigare landsändarna. Det kräves med oblidkelig nödvändighet, att dessa grundvalar för framställningen äro hållfasta; äro de icke detta, faller denna ohjälpligt samman.

Vi vända oss först till frågan om Beowulfs geater.

Alltsedan Fahlbecks banbrytande avhandling om Beowulfskvädet såsom källa för nordisk fornhistoria har det stått strid om var geaternas folk och rike äro att söka. Fahlbeck hävdade, att geaterna voro jutar, Geataland Jutland. Denna uppfattning vann från många håll anslutning. I första hand från svensk sida har man emellertid med stor iver sökt återvinna och anses numera allmänt även ha återvunnit Beowulfs geater åt Götaland och Sverige.

För lösandet av frågan om geaternas nationalitet lämnar själva namnet geatas ingen säker ledning. Språkligt motsvarar det angelsachsiska geatas det nordiska gautar, men

och av Schück i Svenska folkets historia I: 1, 135. Den senare förlägger dock götarnas huvudbygd till Västergötland och anser sannolikt, att svearnas kuvande av götarnas stammar först ägt rum i början av 600-talet.

de språkliga skälen ge här som så ofta intet avgörande bevis; i Alfred den stores översättning av Bedas kyrkohistoria användes folknamnet *geatas* för att återgiva det latinska »*iuti*», jutarna. Svaret på frågan, vilka geaterna äro, måste under dessa förhållanden främst sökas i Beowulfsdikten själv. Dikten skildrar geaterna som ett sjöfolk; deras land och konungaborg ligga vid havet, och alla deras förbindelser med svearna gå över havet; både när svearna anfälla geaterna och geaterna svearna, komma de till sjöss. De folk, med vilka geaterna ha strid och från vilka de vänta anfall, äro utom svearna friserna — frankerna och i äldre tid danerna. Under sin konung Hygelak, berättas det, att geaterna företagit ett krigståg mot hetwarerna, ett folk i Frisland, som lydde under de ripuariska frankerna. Hygelak har stupat under detta, men hans krigståg säges ha vållat hård fiendskap med frankerna. Från den tiden ha merovingerna städse visat geaterna ovänskap, heter det, och från frankerna vänta geaterna krig efter Beowulfs död. Den historiska och geografiska milieu, i vilken geaterna genom dessa uppgifter införsättas, passar till alla delar in på jutarna. En identifikation av dessa och geaterna styrkes ytterligare av att de frankiska källor, som även omtala Hygelaks krigståg mot hetwarerna, nämna honom och hans folk dani, en beteckning, som väl torde kunna ha använts om jutar, men näppeligen om götar¹⁾.

Av de här anförda uppgifterna torde stå klart, att en identifikation av Beowulfs geater med götarna i Sverige måste vålla vetenskapen stora svårigheter. Så långt tillbaka vi känna götarnas historia ha dessa aldrig varit ett sjöfolk; deras förbindelser med svearna ha icke gått över havet, och de ha veterligen aldrig företagit krigståg mot frankerna än mindre haft att frukta krig från dessa. På skiftande sätt har man sökt kringgå dessa svårigheter. Stjerna har låtit götarnas rike sträcka sig från Västerhavet till Östersjön och förlagt

¹⁾ Fahlbeck, Beovulfskvädet såsom källa för nordisk fornhistoria i Antiquarisk tidskrift för Sverige VIII, 26; jfr Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar N. F. XIII: 3.

dess tyngdpunkt till den svenska Östersjökusten söder om Mälaren och särskilt till Öland. Ölandskonungen Hygelaks krigståg mot frankerna har han insatt i ett världshistoriskt sammanhang; han betraktar det såsom ett led i den strid Söderns goter förde mot frankerna. Ett götarrike med tyngdpunkt vid Östersjön och på Öland är emellertid okänt i historien. Beowulfs berättelser om Hygelaks krigståg mot frankerna och om det krig, geaterna vänta från dessa, kan icke heller rimligen bringas i samklang med ett geaterrike vid Sveriges ostkust. Stjernas uppfattning i denna punkt har heller aldrig vunnit någon anslutning. Henrik Schüek har i stället konstruerat ett annat Götarrike för Beowulfs sjöfarande geater. Han har utvidgat Västergötland icke som Stjerna åt öster utan åt väster. Västergötland skall enligt honom under 500-talet ha haft en utsträckt havskust och omfattat både Bohuslän och norra Halland. Ingen historisk källa av något värde har ett ord härom¹⁾. Både Bohuslän och norra Halland höra, när den nuvarande svenska västkusten tidigast omtalas, i Ottars resebeskrivning från slutet av 800-talet, till Danmark, och de ha under en äldre tid, då havet än mera än under 800-talet var den enda stora färdevägen och de stora obygderna de naturliga gränserna, säker-

¹⁾ Om Snorres av Schüek, Folknamnet geatas i den fornengelska dikten Beowulf 23, anförda berättelse om Erik Emundssons krig med Harald Härfager se Fahlbeck i Vitterhets akademins handlingar XIII: 3, 10 och Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter 25. Schüeks uppgift, att havet utanför Bohuslän i Ynglingatal kallas det gautiska havet vilar på en översättning, som av Finnur Jónsson betecknats såsom tvivelaktig eller rättare sagt omöjlig. Ordställningen i versen talar bestämt för att hänföra versens »gauzku» till »jöfur» icke till »vági». Heimskringla IV, 24. Adam av Bremens uppgift IV, 23, att Västergötland gränsar till Skåne innebär icke, som Schüek för första gången tolkar den, att Halland hört till Västergötland, icke till Skåne. Halland hörde, som gränslägningsuppteckningen i Västgötalagen visar, på Adams tid till Danmark; jfr Curt Weibull, Den äldsta gränsläggningen mellan Sverige och Danmark i Historisk tidskrift för Skåneland VII, 5. Halland har också, så långt vår kunskap räcker tillbaka, både kyrkligt och judiciellt räknats som en del av Skåne. När Schüek slutligen anför, att dialekten i norra Halland är västgötsk, synes han själv med rätta osäker, huruvida språkgräns är lika med politisk gräns.

ligen också haft större politisk samhörighet med Danmark och Norge än med Västergötland¹⁾. Götariket i Västergötland har enligt Schücks uppfattning stått icke i land-, utan i sjöförbindelse med svearnas rike i Uppland. Det hav, över vilket geaterna och svearna i Beowulf träffas (ofer sæ side, ofer wid wæter, ofer heafo), finner han i den av forsar och landsträckor avbrutna vattenväg, som genom Motalaström och dess sjösystem, över Vättern och sjöarna Viken och Örlen samt genom Tidan förbinder Östersjön med Vänern. De övriga svårigheter, som möta för en identifikation av Beowulfs geater med de svenska götarna, har Schück lika lätt kommit förbi. Alfred den stores översättning av »iuti» med geatas och de frankiska källornas uppgift, att Hygelak och hans folk varit dani, underkännas såsom misstag; för-

¹⁾ King Alfreds Orosius ed. Sweet 19. Det heter här: söder om Skiringssal går ett mycket stort hav upp i landet; det är bredare än att någon kan se över det, och Gotland är på den motsatta sidan och sedan Sillende. Berättelsen fortsätter med uppgiften, att Ottar omtalat för konung Alfred, att från Skiringssal seglade han på fem dagar till den hamn, som man kallar Hedeby, och att då han seglade dit från Skiringssal, hade han Danmark på sin babords sida, och på styrbords sida hade han öppen sjö i tre dagar, och de två sista dagarna, innan han kom till Hedeby, hade han styrbords Gotland och Sillende och många öar . . . och i dessa två dagar voro de öar, som höra till Danmark, på babords sida. Schück, Folknamnet geatas i den fornengelska dikten Beowulf 18, rättar denna berättelse; Gotland och Danmark, menar han, ha kommit att byta plats. Gotland är icke Jylland, som texten ger vid handen, utan goternas land, Västergötland, som under denna tid gått ut till havet. Uppgiften, att Ottar haft Danmark på babords sida, när han seglade från Skiringssal, »kan vara riktig endast under förutsättning, att Danmark då sträckt sig ända upp till Kristianiabukten, vilket i och för sig är föga sannolikt och strider mot de historiska källor vi hava från denna tid», lyder Schücks motivering. Även om inga andra historiska källor funnits, vore en texträttelse av denna art otillåtlig. Uppgiften, att Danmark under 800-talet sträckt sig upp till Kristianiabukten, stödes emellertid av den enda samtida källa vi äga utom Ottars reseberättelse för denna fråga. Det heter i *Annales regni francorum* under år 813 om de danska konungarna Harioldus och Reginfridus: *Qui tamen eo tempore domi non erant, sed ad Westarfoldam cum exercitu profecti, quæ regio ultima regni eorum inter septentrionem et occidentem sita, contra aquilonem Britanniae summitatem respicit, cuius principes ac populus eis subici recusabant. Quibus perdomitis cum revertissent . . .*

fattarna förklaras ha rört ihop de nordiska folkens namn¹). Uppgiften, att geaterna efter Beowulfs död väntat krig från frankerna, avfärdas genom en förklaring, att den är en reflexion av den engelske skald, som skrivit det fornengelska kvädet²).

Det torde av vad här anförts framgå, att bevisföringen för att Beowulfs geater äro götarna lagts efter starkt negativa linjer. Diktens egna och andra källors upplysningar ha systematiskt underkänts eller bortförklarats genom skapandet av i historien okända Götariken och hav. På denna väg har man icke lyckats göra troligt, långt mindre bevisa, att Beowulfs geater äro de svenska götarna, icke de danska jutarna.

För uppfattningen, att Beowulfs geater äro götarna, har emellertid alltid ett stort positivt bevis anförts. Detta bevis har funnits i Beowulfs skildring av de livliga förbindelserna mellan geaterna och svearna. Det har framhållits, att de båda folken icke blott ligga i ständiga krig med varandra, utan att när svearnas tronpretendenter nödgas fly från sitt land, fly de aldrig till danskarna utan ständigt till geaterna. Det har också förefallit vida naturligare, att de i Beowulf skildrade krigen utkämpats mellan de båda grannfolken svear och götar, än mellan de av stora avstånd skilda

¹) Ett stöd för uppfattningen, att Hygelak varit gautarnas konung finner Schück, a. a. 31, i en anteckning i en handskrift av Phædrus från 900-talet: »Et fiunt monstra miræ magnitudinis ut rex Huneglacus, qui enim imperavit Getis et a Francis occisus est, quem equus a duodecimo ætatis anno portare non potuit. Cujus ossa in Reni fluminis insula ubi in Oceano prorumpit reservata sunt et de longinquo venientibus pro miraculo ostenduntur». Uppgiften beror enligt Schück tydligen på en frisisk eller frankisk folktradition och avser utan tvivel Hygelak. Men denne kallas här, säger Schück, rex getarum, och då man vet, huru alla äldre författare sammanblanda geter och goter, är det tydligt, att han betecknats såsom goternas eller gautarnas konung. Det är otvivelaktigt riktigt, att, såsom Schück framhåller, äldre författare sammanblanda geter och goter, men Schück har förbisett, att Alfred den store, som skrev vid ungefär samma tid som anteckningen om Huneglacus tillkommit, kallar Jylland Gotland.

²) Schück, Folknamnet geatas i den fornengelska dikten Beowulf 16. Jfr Fahlbeck, Beowulfskvädet som källa för nordisk fornhistoria i Vitterhets-historie- och antikvitets-akademiens handlingar N. F. XIII: 3.

svearna och jutarna, vilka troligen haft mycket litet att skaffa med varandra. Denna i Beowulf skildrade livliga beröring mellan svear och geater har man ansett avgörande för hela frågan. De båda folken ha otvetydigt varit grannar och geaterna följaktligen götar. Man har slutligen frågat: »om geatas i Beowulfsdikten beteckna jutar, dene danskar och sweon svenskar, var finna vi då gautarna? Om dessa då överhuvudtaget existerat såsom en självständig nation, måste de åtminstone ha omnämnts i dikten, ty att danskar, svear och jutar haft ständiga förbindelser med varandra, utan att dessa förbindelser någonsin berört det mellanliggande folket, gautarna, det är dock icke tänkbart»¹⁾.

Beviset är bestickande. Det har alltid stått oemotsagt, och det torde främst vara detta, som bragt svenska forskare, att under det senaste årtiondet ganska enstämmigt ansluta sig till uppfattningen, att Beowulfs geater äro götarna. Men beviset lider av ett fel, ett mycket väsentligt. Det förutsätter förhållanden från våra dagar för de avlägsna tider i Nordens historia, det här gäller. I våra dagar äro svear och götar nära grannar. Det är vida längre väg mellan Uppland och Jylland än mellan Uppland och Västergötland, och det kan med skäl synas märkvärdigt, att så täta förbindelser, som Beowulf skildrar, en gång kunna ha funnits mellan Uppland och Jylland. Men hur gestaltade sig dessa förhållanden under forntiden och den äldre medeltiden?

Om avstånden i Norden under den äldre medeltiden lämnar Adam av Bremen, som skrev under 1070-talet, en rad uppgifter genom att angiva det antal dagsresor, färder mellan olika orter togo i anspråk. Uppgifterna äro för Sveriges vidkommande ett material av tillförlitligaste slag. Adam levde i Bremen, Sveriges dåvarande ärkebiskopsstad, från vilken under århundraden missionärer utgått till Sveriges alla delar, och han har dessutom erhållit upplysningar om Sverige av Sven Estridsen, som enligt egen uppgift vistats tolv år i landet. Tiden för en färd från Skåne till Sigtuna anger Adam både

¹⁾ Stjerna, a. a. 356; Schück, a. a. 41; v. Friesen, a. a. 16.

i dagsresor till sjöss och till lands. Sjövägen mellan dessa orter, säger han, tog fem dagar; landvägen åter över Skara, Tälje och Birka icke mindre än en hel månad¹⁾. På annat ställe räknar Adam sju dagar för färden mellan Skåne och Skara²⁾. En färd landvägen från Västergötland till Uppland — från Skara till Sigtuna — har sålunda under slutet av 1000-talet beräknats taga 23 dagar. För sjövägen från Jylland till Uppland har åter, om man räknar två dagar från Jylland till Skåne, icke beräknats mera än sju dagar. Tvenne århundraden tidigare har icke längre tid behöfts för en sjöfärd av den längd som mellan Skåne och Sigtuna. Norrmannen Ottar, som vid slutet av 800-talet för konung Alfred den store berättade om sina resor i Norden, uppger, att han på fem dagar seglat mellan Skiringssal vid den nuvarande Kristianiafjorden och Hedeby, tvenne orter mellan vilka avståndet är ungefär detsamma som mellan Skåne och Sigtuna³⁾.

Orsaken till att en färd till lands från Uppland till Västergötland på Adams tid tog vida längre tid i anspråk än en färd sjöledes till Jylland är att söka i de svåra sam-

¹⁾ Adam IV, 29 (28): Est vero iter eiusmodi, ut a Sconia Danorum per mare velificans V^o die pervenias usque Sictonam vel Bircam, iuxta enim sunt. Si vero per terram eas a Sconia per Gothorum populos et civitatem Scaranem, Telgas et Bircam, completo mense pervenies Sictonam.

²⁾ Adam IV, 23: Verum Westragothia confinis est provincie Danorum, que Sconia dicitur; a qua etiam ferunt diebus VII pervenire usque ad civitatem Gothorum magnam Scarane.

³⁾ King Alfreds Orosius ed. Sweet 19. De tvenne andra uppgifter om färdetid till sjöss, som möta här, äro icke användbara, då varken Ottars hemort eller Trusos läge exakt kan bestämmas. Ytterligare en uppgift om avståndet i Norden möter i Vita Anskarii kap. 26. Anskar säger sig här ha tillbragt nära tjugo dagar på skepp under sin färd mellan Bremen och Birka. Det säges intet om den väg han begagnat eller om resan varit direkt, men uppgiften visar, att det under senare delen av 800-talet tagit kortare tid att färdas sjöledes från Bremen till Birka än två århundraden senare att färdas landvägen från Skara till Birka.

Med beräkning av avståndet mellan Skåne och Sigtuna till ungefär 700 km. skulle varje Adams dagsresa till sjöss mellan dessa orter bliva ungefär 140 km. Om dagsresor till sjöss av denna och än större längd från 11- och 1200-talen se Ludwig, Fr. Untersuchungen über die Reise- und Marschgeschwindigkeit im XII. und XIII. Jahrhundert 185—186.

färdselhinder, som de ännu av bebyggelse och odling orörda stora skogarna, bergstrakterna och kärrmarkerna i det inre av Sverige erbjödo. De stora skogs- och ödemarkerna Kolmården och Tiveden delade Sverige i tvenne huvudland, landet ovanskog eller nordanskog och landet sunnanskog, och även inom dessa båda områden lågo de olika landen och bygderna starkt isolerade från varandra genom milsbreda, svårpasserbara skogsbälten. Först senare århundradens sega och idoga arbete har genombrutit dessa ödemarker och därigenom närmat Uppland och Västergötland till varandra. Ännu så sent som under början av 1300-talet har emellertid en verklig förändring av de gamla förhållandena icke varit genomförd. De påvliga nuntier, som på 1320-talet besökte Sverige, uppges avståndet mellan Uppsala och Lödöse över Riseberga i Närke till 12 dagsresor¹⁾. Färden mellan Uppland och Västergötland tog sålunda ännu under början av 1300-talet vida längre tid i anspråk än på 1000-talet färden till sjöss från Uppland till Jylland.

Adams uppgifter om förhållandet mellan färdetiden från Uppland till Västergötland och från Uppland till Skåne torde utan fara för större misstag kunna överföras på den tid, under vilken de i Beowulf skildrade händelserna avspela. Den förkortning, färdetiden till sjöss under den mellanliggande tiden kan ha undergått på grund av framsteg i fartygskonstruktion och navigeringskonst, torde tillfullo uppvägas av de än svårare samfärdsförhållanden till lands, vilka måste existerat under århundradena före Adams tid. Väderleks- och naturförhållandena ha givetvis alltid kommit färdetiden både till lands och till sjöss att variera; men själva huvudfaktum torde stå fast. Uppland låg ur samfärdselsynpunkt under forntiden och den äldre medeltiden långt närmare Jylland än Västergötland. Uppland och Jylland ha under den tid, då de i Beowulf skildrade striderna mellan svear och geater utkämpats, varit grannländer. Uppland och Västergötland ha däremot icke varit det. Götarna i Sverige ha icke

¹⁾ Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger udg. ved P. A. Munch 54—55.

ens varit ett »mellanliggande folk», som någonsin behövt beröras av förbindelserna mellan svear och jutar.

Själva grundvalen har härmed ryckts undan för det stora positiva bevis, man hittills ägt för att Beowulfs geater skulle vara götarna. Man kan med skäl fråga, om en livlig beröring funnits och ständiga strider utkämpats mellan folk, som bott på det avstånd från varandra som svear och götar. Adams uppgifter gälla den tid enstaka resenärer behövt beräkna för resor i Norden. En hel krigshär, som under århundradena före 1000-talet haft att marschera genom de ödemarker, som skilde svearnas och götarnas land, eller på roddbåtar taga sig fram genom strömmar, över sjöar och landsträckor, bör ha använt vida längre tid än de 23 dagar Adam uppger, att en färd mellan Uppland och Västergötland på hans tid tog i anspråk ¹⁾.

Det problem Beowulfs geater erbjuda har genom påvisandet, att svearna och jutarna ur samfärdselsynpunkt varit grannar, svearna och götarna åter skilda av stora avstånd, förts ett gott stycke fram mot sin lösning. För avgörandet om vilka Beowulfs geater voro, kräves det emellertid också att fastställa, hur svearnas förbindelser med folken i de sydligare delarna av Norden under forntiden och den äldre medeltiden i verkligheten gestaltat sig, och vilka förhållanden, som betingat dessa förbindelser.

¹⁾ De tvenne andra bevis, — utom det språkliga, vilket konung Alfreds översättning av iuti med geatas gör värdelöst — som förebragts för att geaterna äro götarna, äro, att jutarnas grannfolk sachsarna icke nämnas i Beowulfsdikten, och att havskusten vid geaternas land i dikten skildras såsom bergig. Schück, a. a., 42, 44. Det förra av dessa bevis är ett e-silentiobevis och redan i och för sig av intet värde. Det iaktagna förhållandet torde finna sin förklaring i att sachsarna främst voro ett inlandsfolk. Dikten omnämner endast jutarnas närmaste grannar över havet i söder, friserna—frankerna. Förhållandet lämnar ytterligare ett belägg för att land varit skiljande, hav förenande under den tid Beowulfsdikten avhandlar. Att geaterrikets havskust liksom för övrigt även det danska rikets skildras såsom bergig, har sin förklaring i att skaldens naturskildringar äro hämtade från hans egen hembygd. C. W. v. Sydow i Förhandlingar vid svenska filolog- och historikermötet i Göteborg 1912, 74.

En förbindelse mellan svear och götar kan under tiden före 1000-talet endast göras trolig på rent arkeologisk väg genom överensstämmelser i de båda folkens fornsaksformer, gravskick och annat. De litterära historiska källorna nämna intet om någon förbindelse. De tala om strider mellan norska härskare och götar, men aldrig om strider mellan svear och götar¹).

Helt annorlunda är den bild de historiska källorna ge av förhållandet mellan svear, jutar och danskar. Så långt dessa källor räcka tillbaka, berätta de om förbindelser och krig mellan svearna och dessa deras grannar i söder.

Redan Ynglingatal lämnar en rad av traditioner härom. Om Fjolner, den konung som i Snorres ordning av Ynglingatalstrofer sättes som den förste i raden av Uppsalakonungarna, säger skalden, att det dödsbud, som nått honom, gick i fullbordan »där Frode bodde», ett uttryck som måste åsyfta Danmark. En av Fjolners närmaste efterföljare i Uppsala, Domalde, får av skalden tillnamnet »jutarnas fiende»; trenne andra av Uppsalakonungarna sägas ha bragts om livet i Jylland eller av danskar och jylländare: »Jorund, som dog för länge sedan, miste livet i Limfjorden, då enligt ödets vilja galgen lyfte upp Gudlaugs baneman»; »den kække Ottar föll under örnens klor för danskarnas vapen; härgamen kommen vida ifrån trampade honom i Vendel med blodiga fötter; de bedrifterna av Vote och Faste har jag sport blivit till sägner för svenska folket, att jarlarna över Frodes öland hade dräpt stridens befrämjare»; konung Östen skall slutligen ha lyktat sitt liv i Lofund, »man sade», heter det, »att jutska män innebrände konungen tillsammans med svearna»²).

¹) Jfr. Fahlbeck Den s. k. striden mellan svear och götar i (svensk) Historisk tidskrift 1884, 115; Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter 25.

²) Skjaldedigtningen A. 7, 8, 10, 11, 12; B. 7, 8, 9, 10, 11. Konung Dag skall enligt Ynglingatal ha mist livet i Vorge; orten förlägges av Snorre till Danmark. Snorres på uppgifter från andra källor vilande framställning av Uppsalakonungarnas historia i Ynglingasagan är än rikare på traditioner om förbindelser mellan svearna, danskarna och jutarna. Han talar dels om giftermålsförbindelser; konung Dyggves moder skall ha varit syster till konung

Ynglingatals traditioner återspegla förhållanden i Sveriges och Danmarks historia från samma tid som Beowulf. De lämna beviset för de förbindelser, man redan av tidens samfärdsförhållanden kunde förutsätta måste funnits mellan svear, danskar och jutar. Men icke nog härmed. De torde i ett fall behandla samme person som Beowulf. Den Uppsalakonung Ottar, som enligt Ynglingatal faller för de danska jarlarna i Vendel, är utan tvivel samme Ottar, som Beowulf nämner bland Angantyrns söner; dessa ville icke hålla fred över havet, heter det; häftig stod kampen mellan svear och geater över vida vatten¹⁾.

Än säkrare kunna förbindelserna mellan svear, danskar och jutar beläggas, när från 800-talet det historiska källmaterialet börjar flyta rikare. De historiska källorna för denna tids historia nämna knappast någonsin svearna utom i sammanhang med Danmark och Jylland, och de förhållanden som omtalas äga även för denna tid delvis en oförtydbar släktskap med dem, vilka skildras i Beowulf. Det berättas ständigt om krigiska förvecklingar; en svensk konungaätt sätter sig under 900-talets första hälvt fast i Jylland; senare gå skånska stormän och vikingar på krigståg mot Svealands centrala delar och besegras av Erik Segersäll på Fyris-

Dan i Danmark, Helge Halydansson skall ha bortrövat och äktat konung Adils gemål Yrsa och Ingjald Illråde ha bortgift sin dotter Åsa med konung Gudröd i Skåne; dels om talrika danska krigståg till Sverige och svenska till Danmark och Jylland. Även Saxos skildring av Danmarks fornhistoria är fylld av traditioner om nära förbindelser mellan Danmark och Sverige. Jfr. Steenstrup, Saxo Grammaticus og den danske og svenske Oldtidshistorie i Arkiv för nordisk filologi XIII, 155.

¹⁾ Beowulf 2472. — Stjerna, a. a. 350; Schüek, a. a. 42 och Studier i Ynglingatal. Progr. Uppsala 1907, tolka Ynglingatals jutar och även dess danskar och danska jarlar såsom götar och götska jarlar. Utgångspunkten härför är Bugges antagande, att Ynglingatal diktats i Britannien, och ett antagande, att de traditioner, som ligga till grund för Ynglingatal, handlat om geater; detta folknamn, har man antagit, har i Britannien tyfts såsom jutar och sedermera även såsom danskar. Bugges antagande är numera av alla övergivet, även av Schüek, III. svensk litteraturhistoria 43. För det andra antagandet om Ynglingatalstraditionernas geater har aldrig något stöd kunnat anföras. Ynglingatals jutar, danskar och danska jarlar äro ofrånkomliga.

vallarna¹⁾); de svenska konungarna Olov Skötkonung och Anund Jakob utkämpa under 1000-talets förra del såsom de danska konungarnas bundsförvanter eller motståndare strider i de danska färvattnen, i Öresund och i Helgeån; vid samma tid reses i Tirsted på Låland en sten över Frode, »männens hövding», som »dog i Svitiöd och omkom i Fregers flock, då alla vikingarna omkommo»²⁾). Liksom i Beowulf de svenska tronpretendenterna, Ottars söner, när de nödgas gå i landsflykt, gå i landsflykt till geaterna och där vinna hjälp, går enligt Anskarslegenden svearnas konung Anund vid mitten av 800-talet i landsflykt till danskarna och förvärvar en dansk hjälpflootta för att återvinna sitt förlorade land³⁾). Något tidigare, under de danska tronstriderna under 800-talets andra decennium, ha enligt de frankiska annalerna den danske konung Godfreds söner gått i landsflykt till svearna⁴⁾); deras faders välde har av allt att döma haft sin tyngdpunkt på Jylland. Senare lever Sven Estridsen som dansk tronpretendent under årtal i Sverige och söker med svensk hjälp sätta sig i besittning av Danmark⁵⁾). Dessa förbindelser mellan Sverige och Danmark under den äldre medeltiden ha icke endast varit av mera övergående krigisk karaktär. De ha också lett till fast bosättning av svenskar i Danmark. Den svenska konungaätten, som slagit sig ner i Hedeby på Jylland, har härskat här under minst tvenne generationer. Under slutet av 900-talet ha sydsvear bosatt sig på Låland. En runsten från Sæddinge på öns sydkust bär vittnesbörd om denna svenska bosättning. Den är rest av en kvinna Thyra efter hennes make Viking; »han var den trofastaste av de i landet bosatta sydsvearna», heter det på denna sten, »och han kom sydpå till nordsidan av låländernas öland över havet. Den bäste var han av sydsvearna och oförglömmelig»⁶⁾).

¹⁾ Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter 36, 54.

²⁾ Wimmer, De danske Runemindesmærker III, 18.

³⁾ Beowulf 2379; Vita Anskarii kap. 19.

⁴⁾ Annales regni francorum, anno 813.

⁵⁾ Adam II, 73 (71), 78 (74); IV, 21.

⁶⁾ Wimmer, De danske Runemindesmærker III, 13.

De många underrättelser, som det till ytterlighet sparsamma källmaterialet till Sveriges historia fram i 1000-talet innehåller om svearnas förbindelser med danskar och jutar, bära vittne om dessa förbindelsers nära art. Att tidens samfärdsförhållanden gjort de svenska och danska folken till grannfolk, lämnar icke en tillfyllestgörande förklaring av detta förhållande. Avståndet från svearnas land till danskarnas och jutarnas var dock icke obetydligt. Det här tydligen även krävts reala intressen för att uppbära dessa under århundraden fortgående förbindelser.

När man gjort gällande, att Beowulfs geater äro de svenska götarna, har stundom hävdats, att »reala intressen» saknats för de i Beowulf skildrade, långvariga fejderna mellan svear och jutar¹⁾. Även härvid ha forntidens och den äldre medeltidens förhållanden misskänts under inflytande av nutida synpunkter. Starka reala intressen ha av allt att döma under dessa tider funnits för både krigiska och fredliga förbindelser mellan svearna och de danska folken och alldeles särskilt för förbindelser mellan svearna och jutarna.

I vår tid gå Sveriges stora förbindelseleder med Europas kulturstater över Östersjön till Tyskland eller sjöledes förbi Jyllands norra udde. Under forntiden och den äldre medeltiden var det norra Tyskland ännu intet kulturland. Vägen över detta land kom icke heller i betraktande såsom förbindelseled till Västeuropas kulturstater. De vendiska folkstammar, som innehade norra Tyskland och hela den södra Östersjö-kusten, hindrade varje lifligare samfärdsel. Lika litet var det under denna tid möjligt att i större utsträckning taga sig fram förbi Jyllands norra udde. Passagen är en av de svåraste i norra Europa, och de faror, som här hotade, lade hart när oöverbärliga hinder i vägen. De stora fördelar den direkta segelleden erbjöd kunde icke uppväga de nautiska svårigheterna, och först långt fram i medeltiden blev denna väg en allmännare använd trafikled. De tyska köpmännens direkta seglatser mellan Nordsjön och Östersjön kunna urkundsmässigt beläggas först 1251 och torde icke heller

¹⁾ Stjerna, a. a. 356.

vara stort äldre¹⁾. Sveriges liksom hela Östersjöbäckens samfärdsel och förbindelser med Västeuropas kulturländer tvingades under dessa förhållanden att under forntiden och den äldre medeltiden söka sig fram över Jylland. Detta land spelade under denna tid samma roll som den västra delen av den södra Östersjökusten efter den tyska kolonisationen av Nordtyskland. Främst korsade förbindelseleden mellan Östersjöbäckens länder och Västeuropa Jylland i dess sydligaste del, där Eider, dess biflod Trene, Slien och den smala landsträcka, som skiljer dessa vatten, erbjöd den bekvämaste vägen. Men vid sidan av denna väg har även Limfjorden spelat en betydande roll som förbindelseled mellan Norden och Västeuropa. Limfjorden har under äldre tid stundom varit öppen mot Västerhavet, stundom genom en endast smal landremsa varit skild därifrån²⁾. Slien—Eider och Limfjorden ha under forntiden och den äldre medeltiden varit Nordens stora portar till Västeuropa.

Forntidens och den äldre medeltidens allmänna samfärdsel- och handelsförhållanden ge bakgrunden och de reala skälen för svearnas nära förbindelser med Jylland. Det är icke någon tillfällighet, att berättelserna om dessa förbindelser, när de innehålla ortsuppgifter, föra oss just till de trakter, där de stora samfärdselvägarna mellan Östersjöländerna och

¹⁾ Vogel, Zur nord- und westeuropäischen Seeschiffahrt im früheren Mittelalter i *Hansische Geschichtsblätter* 1907, 159, 162; Densamme, *Geschichte der deutschen Seeschiffahrt* I, 83, 117, 184.

²⁾ Till Limfjorden kom enligt den isländske skalden Sigvat Thordarsson Knut den store seglande från England, när Danmark 1026 angreps av den norske Olav Haraldsson och den svenske Anund Jakob. Skjaldedigtningen A. 250; B. 234. — I Limfjordens västligaste del, i Vestervig, samlade Knut den helige på 1080-talet den flotta, med vilken han tänkte angripa England. *Vitæ sanctorum danorum* ed. Gertz 99; *Sven Ågesen* ed. Gertz 90, 91; Saxo 584. — Bricka, Om Limfjordens Förbindelse med Vesterhavet i det 11:e Aarhundrede i *Aarbøger* 1868, 313; jfr Kruse i *Aarbøger* 1869, 277; A. D. Jørgensen i *Aarbøger* 1870, 111; Bricka i *Aarbøger* 1871, 402; Erslev i *Aarbøger* 1873, 57; J. J. S. Steenstrup, Harald Hårdrådes Tog til Limfjorden og Limfjordens Tilstand i det 11:e Aarhundrede. *Fra Vidensk. Verden* 3 R. 1875; A. D. Jørgensen i *Historiske Afhandlinger* I, 189; Storm i *norsk Historisk Tidsskrift* IV, 113.

Västeuropa korsade Jylland. Uppsalakonungen Jorund mister enligt Ynglingatal livet i Limfjorden. En av hans efterträdare, den även i Beowulf omtalade Ottar, faller i Vendel, varmed sannolikt avses landet norr om Limfjorden¹⁾. He-deby vid Sliens innersta del är några århundraden senare medelpunkten i den svenska konungaättens välde i Danmark, och Låland med dess vid sydkusten resta runstenar ligger i stråkvägen dit.

Av den här lämnade undersökningen torde ha framgått, att under forntiden och den äldre medeltiden, då förbindelserna mellan folken främst gingo över havet och icke som i våra dagar över land, svear och jutar varit nära grannar, men svear och götar varit skilda av stora avstånd. Det har ytterligare framgått, att de historiska källorna alltifrån äldsta tider enstämmigt betyga livliga förbindelser, burna som det vill synas av ett reallt intresse, mellan de förra samt mellan svearna och jutarnas grannfolk danerna, men helt tuga om förbindelser mellan svear och götar.

Det positiva bevis för att Beowulfs geater skulle vara götarna, som man funnit i de livliga förbindelser Beowulf skildrar mellan svear och geater, torde därmed vara undanröjt. Beowulfs geater, enligt diktens skildring ett sjöfolk, som över havet för strider med svearna och utom med dem har krig och förbindelser med danerna och med friserna—frankerna, kunna icke sökas i något annat folk än jutarna på Jylland²⁾. De strider Beowulf skildrar mellan svear och geater äro icke strider mellan svear och götar, utan mellan svear och jutar, och de ha av allt att döma framsprungit

¹⁾ Snorre låter i Ynglingasagan Vendel åsyfta Vendel i Jylland. Stjerna, Vendel och Vendelkråka i Arkiv för nordisk filologi XXI, 71 har åter först sökt det i Vendel i Uppland. Jfr. Schück, Studier i Ynglingatal, 124; Nerman, Ottar Vendelkråka och Ottarshögen i Vendel i Upplands fornminnesförenings tidskrift XXXII, 324.

²⁾ Schück har i Illustrerad svensk litteraturhistoria I, 34 med utgångspunkt från att Beowulfs geater äro de svenska götarna skrivit den svenska litteraturens historia under den germanska folkvandringstiden. Framställningen hör hemma icke i svensk, utan i dansk litteraturhistoria.

ur en täflan om byte och makt vid de stora förbindelsevägarna mellan Östersjöbäckens länder och Västeuropa.

Identiteten mellan Beowulfs geater och götarna var den ena av de grundvalar, på vilken den av Stjerna först hävdade uppfattningen om det svenska rikets uppkomst vilade. Den andra är, att den stora rikedom i Uppland och denna landsdels dominerande ställning i Sverige från och med 500-talet har sin förklaring i ett segerrikt utbredande av svearnas välde över de sydligare, guldrikare, men till följd av utvandringar avsevärt befolkningsfattigare landsändarna. Av vilken beskaffenhet är denna andra grundval för Stjernas och hans efterföljares framställningar?

Det är alltid en vansklighet att från arkeologiska fakta sluta sig till historiska, händelser av politisk art, erövringar, folkvandringar och annat. Man förbiser lätt den begränsade bärkraft det arkeologiska materialet äger. Detta material lämnar i motsats till det historiska i första hand endast kunskap om allmänna kulturtillstånd, endast i rena undantagsfall om händelser, så gott som aldrig om händelseförlopp. Det var förbiseendet härav, som i äldre tid kom arkeologien att söka förklaringen till alla större skiftningar i materialet och till alla märkligare fornfynd i invandringar av nya folk eller krigiska erövringar och därmed göra den nordiska fornforskningen till en tummelplats för olika invandrings- och erövrings-teorier. Samma förbiseende bidrager ännu i våra dagar till att man i snart sagt varannan större gravhög i Uppland tror sig finna bestämda Ynglingatals och Ynglingasagens Uppsala-konungar, i de avtäckta gravkamrarna framför klosterkyrkornas altaren senare tiders konungar, deras drottningar eller barn. Man glömmer för dessa olösliga, vetenskapligt i grunden tämligen likgiltiga spörsmål det arkeologiska materialets utomordentliga värde och det för all arkeologisk forskning centrala: klarläggandet av folkens dagliga liv och utvecklingens, den materiellas och även andligas, gång genom tiderna.

Det är tydligt, att Stjernas framställning har starka släktdrag med denna arkeologiska forskning. Den lider

utom av den överskattning av det arkeologiska materialets bärkraft, som vidlåder denna forskning, även av andra brister. Redan den grundläggande iakttagelsen för Stjernas framställning, den skarpa motsatsen mellan ett sydligt, guldrikt Skandinavien och ett nordligt jämförelsevis fattigt, som vinner rikedom samtidigt med att det förra proletariseras, torde icke vara oanfäktbar. Fynden från tiden äro få och tillhöra begränsade områden, vad Sydsandinavien angår i första hand de östra delarna och här de särpräglade öarna Bornholm, Gottland och Öland. Teorien har tvingat till ett förallmänligande av mera enstaka fall. Stjerna har därjämte vid formulerandet av sina slutsatser icke tagit nog i betraktande, att även om materialet vore rikare och mera bärkraftigt, en förändring av den art han iakttagit i regel ingenting har att skaffa med krigiska erövringar. Därtill kommer ännu ett. Guldrikedomen i södra Skandinavien har enligt Stjernas egen mening varit en rent tillfällig företeelse, icke grundad i landets egna förhållanden utan utgörande den betalning, de sydligare germanfolken lämnat götarna för förstärkningar i kampen mot Rom. Denna guldrikedom, överflyttad till Uppland från götarnas land genom en krigisk erövring av detta, skulle visserligen kunna förklara en tillfällig guldrikedom i Uppland, men aldrig en under århundraden fortvarande.

Hur osäkra och i grunden oriktiga Stjernas arkeologiska slutsatser äro, framgår av en sammanställning av dem med de litterära källorna. Enligt Stjerna äro götarna i södra Skandinavien ett jämförelsevis fåtaligt, av täta utvandringar försvagat folk; enligt den samtide, väl underrättade Prokopios äro vid mitten av 500-talet götarna ett folkrikt folk i Thule. Götarikets erövring av svearna faller enligt Stjernas arkeologiska teorier under 500-talets förra del; samme Prokopios talar ännu om götarna såsom ett självständigt thulitiskt folk under egen konung.

De båda grundvalar, på vilka Stjerna och hans efterföljare byggt sina framställningar av det svenska rikets uppkomst, äro icke vetenskapligt hållbara. Beowulf och en sam-

manställning av dess uppgifter med det arkeologiska materialet lämna ingen kunskap om det svenska rikets uppkomst under 5- eller 600-talen. Beowulf gör det i själva verket icke ens, om dess geater hade varit götarna. I Beowulf är det icke svearna, utan geaterna, som framställas såsom segrarna. Endast genom att läsa dikten med utgångspunkt från en på förhand uppjord teori om att det svenska riket uppkommit genom en svearnas erövring av ett götarnas rike och genom en härav betingad, överhövan hård prässning av de verser, i vilka Beowulfs död förkunnas för geaterfolket, har man lyckats få fram, att Beowulf skulle avspegla götarnas undergång eller ge »liksom en förkänsla av, att det gautiska folkets fall står för dörren»¹⁾. I de åsyftade verserna spår skalden endast, att geaterna ha att vänta krig och olyckor från sina fiender frankerna och svearna, när dessa få spörja, att Beowulf, som skyddat riket och främjat folkets väl, är död²⁾. Håller man sig till vad som står i Beowulf och läser dikten utan hänsyn till senare tiders historiska teorier, lämnar den ingen uppgift, icke ens någon antydning om geaterrikets undergång genom vare sig franker eller svear.

Beowulfs geater äro jutarna. Det återstår frågan, om Beowulfs Sviorice betraktas som ett politiskt helt, lydande under en konung. Endast på ett ställe lämnas i Beowulf en uppgift av värde för denna fråga. I en skildring av svearnas och geaternas strider berättas, att Ottars landsflyktige söner uppsökte geaternas konung; »de hade gjort uppror mot Scilfingarnas värn, den frejdade fursten och den ypperste av de sjökonungar, som i Sviorice utdelade skatter»³⁾. Den naturligaste tolkningen av dessa ord torde vara, att enligt skaldens uppfattning Scilfingakonungen hos »sveon» icke varit den ende konungen i »Sviorice»⁴⁾.

Den lösning, som här givits av geaterproblemet i Beo-

¹⁾ Stjerna, a. a. 358; Schüek i Svenska folkets historia I: 1, 148.

²⁾ Beowulf 2910.

³⁾ Beowulf 2379.

⁴⁾ Jfr Fahlbeck i Antiquarisk tidskrift för Sverige VIII: 2, 64.

wulf, är icke endast av betydelse för frågan om uppkomsten av det svenska riket. Den är, såsom redan antytts, även avgörande för uppfattningen av de politiska förhållandena i Danmark under forntiden och av det danska rikets uppkomst.

De gamla teorierna om ett danskt östrieke och ett västrieke och om konung Gorm den gamle såsom den danske riksgrundaren hade delvis uppvuxit under inflytande av en gången tids tyska politiska synpunkter. Östriket var Danmark, västriket icke Danmark utan Jylland, ett »Schleswig-Holstein in seiner urgeschichtlichen und naturgeschichtlichen Ausdehnung». Den nu inom dansk historieskrivning härskande uppfattningen, att det danska riket uppkommit redan under tider, som helt förlora sig i sagornas dunkel, har uppstått under bekämpandet av dessa politiskt färgade teorier. Den bär i mycket prägel av detta sitt ursprung. En ytterlighet har här som så ofta under polemiker framkallat en motsatt, och oberoende av forskningens framsteg har denna sedan kommit att fortleva såsom ett slags vetenskaplig trossats.

De källor, på vilka den nämnda uppfattningen kan stödja sig, äro de sägner och konungalängder, som alltifrån slutet av 1100-talet nedskrivits av isländska och danska historiska författare, främst Sven Ågesen och Saxo. För dessa står det som en given sak, att Danmark sedan urminnes tider varit *ett* rike. Men dessa vittnesbörd kunna icke tillerkännas det historiska vitsord, som historieskrivningen skänkt dem. De historiska författare, vilkas utsagor godtagits, ha samtliga skrivit i en tid, då Danmark under Absalons och Valdemarernas ledning samlades till en fast statlig enhet och genom erövringar på andra sidan Östersjön höll på att växa ut till Nordeuropas mäktigaste rike. Den främste av dem, Saxo, vars uppfattning starkast påverkat den nyare historieskrivningen, har med sitt historieverk velat föra denna nyskapade stormakts talan både inför sina egna landsmän och inför Europa. Han har skrivit i samma anda som de svenska historieskrivarna från Sveriges storhetstid under 1600-talet.

Han har velat hävda, att de danska konungarna ägde uråldriga anspråk på sin nyvunna maktställning och anor lika ärorika, om icke ärorikare än Europas övriga konungar. Det kan icke råda tvivel om, att dessa historieskrivare utan vidare överfört sin egen samtids förhållanden på Danmarks äldre historia. Lika naturligt som det var för dem, att Danmark alltid, liksom i deras egna dagar, varit samlat till ett rike under endast en konung, lika naturligt var det för författaren till Roskildekrönikan, som levde ett halvt århundrade tidigare, men under en tid, då Danmark befann sig i upplösning och landsdel kämpade mot landsdel, att landet under en äldre tid haft många konungar. »Då fanns det många konungar i Danmark», säger denne man från en annan tid och ur ett motsatt läger; »efter vad man berättar två på Jylland, en tredje på Fyen, en fjärde på Själland och en femte i Skåne; men stundom fanns där två över hela Danmark, stundom också en över hela Danmark, stundom en över både England och Danmark»¹⁾.

Endast de samtida källorna kunna lämna ett tillförlitligt svar på frågan om de älsta politiska förhållandena i Danmark. Ingen av dessa ger vid handen, att något rike Danmark i senare tids bemärkelse existerat under älsta tid. Beowulf berättar om två riken i det nuvarande Danmark, ett geaternas rike på Jylland under konung Hygelak och hans släkt, senare under Beowulf, och ett danernas rike under konung Hrodgar och hans släkt. Jordanes nämner en följd av olika folkstammar på Skandza, av vilka några otvivelaktigt höra hemma i Skåne och Halland. Prokopios talar vid samma tid om »de danska folken». Uttrycket ger liksom andra källuppgifter vid handen, att daner redan nu varit en gemensam benämning för de i södra Skandinavien bosatta folk, som talat samma språk.

¹⁾ *Scriptores minores historiae Danicæ* ed. M. Cl. Gertz 16.

II.

Den arkeologiska forskningen har i våra dagar uppvisat, huru alltsedan den nordiska bronsålderns början och möjligen än tidigare den skandinaviska Norden stått i förbindelse icke blott med länderna i mellersta Europa utan även med de gamla kulturländerna i det södra. Från dessa har kännedomen om metallerna spritt sig till Norden; från dessa har kommit huvudmassan av den där använda bronzen och en mängd i nordisk jord funna föremål. Det stora antalet dylika av romerskt ursprung och det inflytande dessa utövat på Nordens eget hantverk visa, att förbindelserna ökats i livlighet från tiden omkring vår tideräknings början. Under folkvandringstiden ha de romerska mynten och i barbariserad form även skrivkonsten nått Norden. När det romerska inflytandet slutar, har inflytandet från de nya germanstaterna i Västeuropa vidtagit.

Uppvisandet av förbindelserna mellan Norden och Europas övriga länder är ett bland de främsta av de resultat den nordiska arkeologien överhuvud vunnit. Det har kastat nytt ljus över de nordiska folkens förhållanden under förhistorisk tid och öppnat möjlighet för åstadkommandet av en någorlunda säker kronologisk indelning av de tvenne senare förhistoriska perioderna, bronsåldern och järnåldern. Men betydelsen av de förbindelser mellan Norden och Europas övriga länder, om vilka det arkeologiska materialet bär vittnesbörd, får icke överskattas. Trots det stora antal från Södern stammande föremål, som funnits i nordisk jord, har Norden icke under förhistorisk tid stått i någon närmare beröring med Europas gamla kulturfolk. Förbindelserna ha varit indirekta. De från Södern stammande föremålen ha långsamt vandrat från barbarfolk till barbarfolk i mellersta och norra Europa, och de nordliga trakter, i vilkas jord de slutligen hamnat, ha ännu århundraden, ja årtusenden efter detta handelsutbytes början varit i de första försäljarnas och tillverkarnas hemland okända länder. Romarna ha icke fått säkra underrättelser om Nordens existens förrän ungefär ett

århundrade efter det att det romerska rikets gränser flyttats till Rhen och Donau, och det dröjde ännu nära ett halvt årtusende, innan deras kunskap sträckte sig väsentligt utöver detta faktum och namnen på några i Norden boende folkstammar. Först i folkvandringstidens arkeologiska material, hos 500-talets författare, Jordanes och Prokopios, och i de uppgifter Beowulf och enstaka västeuropeiska källor lämna till samma tids historia kan man märka, att den politiska och kulturella avskildhet, i vilken de nordiska folken levat, börjat brytas ¹⁾. Ännu kommo dock nära tre århundraden att förgå, innan de nordiska folken, sist av alla germanska folk, indrogos i de stora europeiska staternas egentliga kultur- och intressesfär och därmed ett nytt stadium inträdde i deras historia.

Den avskildhet, i vilken de nordiska folken levde ännu under den period, som i det stora flertalet av de germanska folkens historia bär namnet den äldre medeltiden, har sin förklaring i tidens politiskt-geografiska förhållanden. Norden var en avkrok av Europa. Det låg långt avlägset från den gamla kulturens brännpunkter. Ännu vid tiden omkring år 700 sträckte sig de europeiska kulturländerna knappast utöver Rhen och Donau. Norr härom bodde vid Nordsjön och i dess innanland frisiska, sachsiska och andra germanska folkstammar, vid Östersjön och i dess innanland slaviska, baltiska och finska folkstammar. Samtliga voro kulturellt lågtstående. De lågo som en mur kring de nordiska folken och försvårade varje starkare, direkt politisk och kulturell förbindelse mellan dessa och Europas kulturländer.

När en avgörande förändring slutligen inträder i dessa förhållanden, sammanhänger denna främst med utvecklingen i det frankiska riket.

¹⁾ Jordanes' uppgifter ha ur denna synpunkt ofta överskattats. Av hans ord: *Suehans . . . in usibus Romanorum sappherinas pelles commercio interveniente per alias innumeras gentes transmittunt, famosi pellium decora nigridine*, har man ofta dragit slutsatserna, att svenskarna redan på Jordanes' tid varit ett driftigt handelsfolk, och särskilt pälsvaruhandlande, vilka avyttrat sina varor på det romerska riket. Jordanes' ord tillåta icke dessa slutsatser.

Det frankiska riket hade under de äldre merovingerna vuxit ut till att jämte den gamla romerska provinsen Gallien omfatta alla de stora germanska folkstammarna i Mellaneuropa utom friserna och sachsarna. Rikets upplösning under 600-talet försvagade dess starka expansionskraft, men när den politiska enheten under de första karolingernas tid återställdes, blev frankerriket åter ett erövrande rike. Pipin vände segrande sina vapen mot friserna. Karl Martell och Karl den store fullbordade erövringen av deras land och vände sig även mot sachsarna. Efter krig, som pågingo under större delen av 700-talet, lyckades slutligen Karl den store underlægga sig även dessas land. Det frankiska rikets gräns i norr blev Elbe, och riket sträckte sig även, på samma gång slaviska folkstammar knötos till detsamma, utöver denna flod in i Holstein; under Karl den stores efterträdare Ludvig den fromme nåddes det Eider. De nordiska folken hade därmed fått det frankiska riket till närmaste grannmakt.

De nordiska folkens nya grannmakt i söder var ett rike av helt annan karaktär än de halvbarbariska folkstammar, som tidigare helt behärskat länderna söder om Eider. Det frankiska riket var under den äldre medeltiden det rike på Europas fastland norr om Alperna och Donau, i vilket kraftigare än annorstädes den gamla romerska kulturen levde kvar efter folkvandringstidens omstörtningar. Det var mellersta Europas stora kulturmakts höjdpunkt som sådan nådde riket under Karl den stores regering, den karolingiska renaissancens egentliga tid. Rikets utveckling var under denna tid århundraden framom de nordiska rikenas. Först under Valdemarernas tid når Danmark och än senare Sverige politiskt och kulturellt ett utvecklingsstadium likartat det frankiska rikets under karolingisk tid¹⁾. I det frankiska riket har under denna tid liksom i varje starkare kulturmakts land den ekonomiska och kulturella landvinningen gått hand i hand med den politiska. Frisernas och sachsarnas länder ha ekonomiskt erövrats genom handel och kolonisa-

¹⁾ Erslev, Valdemarernes Storhedstid 269.

tion, kulturellt genom kristendomens införande. De ha i sin ordning blivit genomgångsländer och utgångspunkter för nya förbindelser med de bortom dem liggande länderna ¹⁾).

Ett ensidigt sysslände med Nordens historia och en äldre uppfattning, att det frankiska riket helt och hållet stått på naturahushållningens ståndpunkt, ägt politisk, men saknat ekonomisk och kulturell expansionskraft, har ofta kommit historieskrivningen att förbise den betydelse, det frankiska rikets framträngande till Elbe och Eider ägt för Norden. Denna händelses betydelse kan emellertid klart avläsas i källmaterialet. Under århundradena närmast före det frankiska rikets erövring av frisernas och sachsarnas länder tiga de historiska källorna helt om Norden. Men samtidigt med dessa erövringar börja Danmark och även Sverige för första gången spela en roll i europeisk historia och kyrklig missionsverksamhet. Redan i samband med den kristna missionen bland friserna når under början av 700-talet den förste missionären, Willibrord, till Danmark. Under Karl den stores krig med sachsarna anknytas de första politiska förbindelserna mellan Danmark och det frankiska riket, och Karl den stores framträngande till och över Elbe leder så gott som omedelbart till förvecklingar. Den danske konung Godfred ser sig nödsakad att befästa sitt rikes gräns mot Sachsland med en vall från Östersjön till Västerhavet, det berömda Danevirke; han angriper Karl den stores bundsförvanter obotriterna, och en stor dansk flotta härjar i Frisland. Efter Godfreds död sluter hans efterträdare fred, men förvecklingarna fortsätta under den följande tiden, och den frankiske kejsaren ingriper vid upprepade tillfällen i de inre striderna i Danmark. Källorna berätta som alltid främst om dessa krigiska och politiska förbindelser, men vid sidan av dem ha gått rent fredliga förbindelser. Direkta handels-

¹⁾ För förhållandena i det frankiska riket se senast Dopsch, A., *Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung I—II*. Wien 1918—20; Densamme, *Die Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit I—II*. Wien 1912—13. Jfr. Rübel, R., *Die Franken, ihr Eroberungs- und Siedlungssystem im deutschen Volkslande*. Bielefeld und Leipzig 1904.

förbindelser ha anknutits. Hedeby i Danmark och Birka i Sverige ha vuxit ut till betydande handelsorter, och båda ha stått i förbindelse med den främsta handelsorten i den norra delen av det frankiska riket, Dorstat i Frisland. I köpmännens fotspår ha kommit missionärer från det frankiska riket. Ärkebiskop Ebo av Reims och Anskar ha missionerat i Danmark, den senare även i Birka. Andra missionärer ha fortsatt deras verk. Samtidigt har Norden indragits inom den katolska kyrkans organisation. Ebo av Rheims har vid anträdandet av sin missionsfärd blivit påvlig legat för Norden. Ärkebiskopsdömet i Hamburg har grundats såsom stödjepunkt för missionen här, och dess förste ärkebiskop, Anskar, har även fått sig anförtrodd den påvliga legationen över de svenska och danska folken.

Det frankiska rikets framträngande till Elbe och Eider har bildat epok i Danmarks och Sveriges historia. Den mur, som under årtusenden skiljt dessa länder från Europas kulturländer, var därmed genombruten. Danmark och Sverige ha indragits i Västeuropas kultur- och intressesfär. Deras historiska tid börjar.

Vid ungefär samma tid, som det frankiska riket satte sin gräns vid Elbe och Eider och köpmän och missionärer därifrån började söka vägen till Danmark och Sverige, har även en annan kulturström nått Norden. Den har kommit från sydost. De litterära källorna ha under 800-talet intet att berätta härom, men de arkeologiska fynden lämna ett oförtydligt vittnesbörd. Stora mängder av föremål och framför allt mynt från de arabiska länderna i sydvästra Asien ha funnits i nordisk jord. De äldsta av dessa fynd tillhöra förra hälften av 800-talet, och fynden på Europas fastland visa, att den väg, på vilken de kommit till Norden, främst gått över khazarriket i södra Ryssland och längs de stora ryska floderna.

De politiska och kyrkliga förbindelser, i vilka Danmark och Sverige från tiden omkring år 800 trätt med det frankiska riket, äro oförtydligt en följd av detta rikets stora erövringar i norr. Det kan icke heller vara tvivel underkastat, att an-

knytandet av handelsförbindelserna mellan Norden och Väster- och Österns kulturländer utgått från friserna, de främsta köpmännen i den nordliga delen av det frankiska riket, och från arabiska och khazariska köpmän. Kommerciell anknytning utgår regelbundet, såsom en forskare i detta sammanhang framhåvt, från det kommersiellt överlägsna folket eller rättare från det industriellt överlägsna landet. »Det var, för att taga ett drastiskt exempel, icke negererna från guld- och elfenbenskusten, som sökte till Portugal, för att utbjuda sina varor, huru värdefulla dessa än i och för sig voro, utan portugiserna, som sökte in i Guineabukten, det var icke hanseaterna, som från Brügge sökte till Venezia, utan omvänt venezianarna, som i Brügge sökte förbindelse med den nord-europeiska handelsvärlden»¹⁾. På samma sätt har det otvivelaktigt först varit Österns och Väster- och Nordens driftiga köpmän, som sökt sätta sig i besittning av Danmarks och Sveriges naturtillgångar, väl främst deras på handelsmarknaden starkt efterfrågade pälsverk. Vid sidan härav synes även ett annat mål ha drivit dem på handelsfärder till Norden. De ha över de nordiska farvattnen och de ryska floderna, den under denna tid enda framkomliga trafikleden i norra Europa, sökt öppna en handelsväg, som skulle förbinda Österns och Väster- och Nordens stora handelscentra.

Men ha de nordiska folken också icke själva först knutit förbindelserna med Österns och Väster- och Nordens kulturländer, ha de hastigt nog väckts till aktivt deltagande i dessa. De ha också snart nog delvis blivit de ledande. Förbindelserna ha därmed fått en helt ny karaktär.

Sedan århundraden voro de danska och svenska folken sjöfolk, mäktiga genom vapen och flottor. Men deras sjöfärder, på vilka de utan allt tvivel även drivit handel på måfå, ha, så vitt vi känna, endast i ringa grad sträckt sig utanför de egna farvattnen. Från hela tiden före omkring år 800 möta uppgifter därom endast i Beowulfs och de frankiska källornas berättelser om den jutske eller danske konung Hy-

¹⁾ Erik Arup i dansk Historisk Tidsskrift VIII: 6, 132.

gelaks krigståg mot friserna omkring år 515 och i den frankiske skalden Venantius Fortunatus' skildring av ett liknande danskt infall i västra Frisland ett halft århundrade senare. Först det frankiska rikets erövringar upp till Danmarks gräns och de direkta handelsförbindelser, friserna vid tiden omkring år 800 knutit med danskar och svenskar, synas ha bragt dessa närmare kännedom om de rika länder med hög kultur, som funnos i sydligare delar av Europa, och om de vägar, som förde till dem. Nordbornas, främst danskarnas sjöfärder ha nu börjat följa dessa. Men nordborna ha icke varit mäktiga att driva en handel av samma art som Västeuropas köpmän, och en dylik har icke heller legat i deras intresse. Rov och plundring på främmande kuster har för dem varit ett mera lönande näringsfång än fredlig handel. Ett rikt källmaterial låter oss följa den utveckling, dessa nordbornas härjningståg mot Västeuropas länder togo. Det visar, att härjningstågen under de trenne första årtiondena av 800-talet varit mera enstaka företeelser och under denna tid ännu haft karaktären av rent tillfälliga strandhugg. Först från mitten av 830-talet växa de i omfattning. År ut år in hemsöka nordiska vikingar från denna tid Västeuropas kuster och tränga längs floderna långt in i land. Tvenne årtionden senare ha de härjande skarorna slutit sig samman i stora härar, som från fasta läger vid flodmynningarna driva sitt gamla näringsfång i största skala. Ett nytt skede i vikingatågens historia inträder under de senare årtiondena av 800-talet och början av 900-talet. Danskarna grunda nu under ledning av mäktiga vikingahövdingar, en Guthorm, en Godfred, en Rollo, egna riket i Västeuropa, i nordöstra England, i Frisland, i Normandie.

De vägar, de nordiska vikingarna följde på sina härjningståg i Västeuropa, ha av allt att döma varit desamma, som tidigare befarits av Västeuropas fredliga köpmän. De fredliga handelsförbindelser dessa inlett med Norden ha också under de ständiga krigstågen brutits sönder. Själva centrum för handeln på Norden, Dorstat i Frisland, har efter upprepade plundringar av nordborna slutligen gått under.

Samma öde har drabbat den missionsverksamhet, som från det frankiska riket nått Norden. Ännu under Rimbert, Anskars efterträdare på ärkebiskopsstolen i Hamburg, synes någon missionsverksamhet ha uppehållits. Men efter hans död inträder ett fullständigt avbrott under ungefär ett halvt århundrade. Först vid mitten av 930-talet återupptagas försöken att utbreda kristendomen i Norden.

De länder, mot vilka de nordiska vikingarna riktade sig i väster, hade alla en utsträckt havskust, som låg öppen och försvarslös mot deras anfall. Vikingarna kunde här lätt genom hastiga anfall vinna byte och rov. Helt olika gestaltade sig förhållandena i öster. Nordens närmaste grannfolk här längs Östersjökusten voro barbarer, och de länder, där rikedomen vinkade, lågo först långt bort i södra Ryssland eller ännu längre. Dessa rika kulturländer voro icke lätt åtkomliga genom härjningar av den art vikingarna drevo i Västeuropa. Här stod rikedomen främst att vinna genom fredlig handel.

Nordens förbindelser med Österns kulturländer ha på grund härav under vikingatiden varit av långt fredligare art än dess förbindelser med Västeuropa. Med sina varor, pälsverk och slavar, ha nordborna, såsom de arabiska skriftställarna livfullt skildra, dragit till handelscentra i Ryssland. Handeln, som varit av primitiv karaktär och även här delvis gått hand i hand med rov och plundring, har visat sig lönande. I allt större och större skaror ha nordborna och främst svenskarna dragit över Östersjön. De ha fast bosatt sig i Ryssland och slutligen även här under mäktiga hövdingar grundat egna riken, vilka kommit att väsentligen uppbära den ryska handeln med khazarer och araber.

III.

Historieforskningen har sedan länge varit ense om, att de svenska och danska vikingatågen och erövringarna i öster- och västerled icke varit några riksföretag, utan rena privatföretag. Men samtidigt har man varit ense om, att under

hela vikingatiden i Uppsala och Leire suttit en Sveriges och en Danmarks konung, som härskat över politiskt enade riket av ungefär samma omfång som i senare historisk tid. De stora vikingahövdingarna och riksgrundarna i Ost- och Västeuropa skola ha varit den svenske eller danske konungens undersåtar, men dessa konungar skola i regel icke ha haft något att skaffa med sina undersåtars härjningar och aldrig med deras erövringar i främmande land.

Källmaterialet för vikingatågens historia flyter rikt. Det bestyrker uppfattningen, att vikingarnas krigståg och erövringar icke varit några danska eller svenska riksföretag. Krigstågen ha någon gång letts av en dansk konung, men i regel av danska och svenska hövdingar, och de erövringar dessa gjort ha varit deras och vikingahärens, icke det svenska eller danska rikets.

Ett svenskt och ett danskt rike i senare tids mening har icke existerat under den tid Beowulf och Prokopios skildra. Fråga uppstår, om dessa riket existerat under vikingatiden, och om så varit fallet, från vilken tid man kan tala om ett svenskt och ett danskt rike av samma art och omfång som i senare tid.

Vi vända oss i denna vår undersökning först till Danmark.

Alltsedan slutet av 700-talet spela danskarna en icke oväsentlig roll i frankisk historieskrivning. Den äldre frankiska historieskrivningen, i den del denna berör de politiska förhållandena i Danmark, lämnar främst underrättelser om danskarnas konungar och dessas förbindelser med frankerriket. Redan under Karl den stores krig med sachsarna ha dessa förbindelser anknutits. Sachsarnas hövding Widukind har 777 flytt till en danskarnas konung Sigfrid, och denne och Karl den store ha 782 och 798 sänt beskickningar till varandra. När det frankiska riket börjar utsträcka sin makt även över folken norr om Elbe, växa underrättelserna om de danska konungarna i antal och svälla under 800-talets trenne första årtionden ut till en hel framställning av de

danska konungarnas inbördes strider. Under 804, 808, 809 och 810 berättas om en danskarnas konung Godfred och dennes förhållande till Karl den store. Som Godfreds efterträdare nämnes hans brorson Hemming, med vilken kejsaren 810 slöt fred. Redan 812 har emellertid denne dött, och en kamp om konungamakten utbrutit. Sigfrid, en släkting (nepos) till konung Godfred, och Anulo, en släkting (nepos) till Harald, en tidigare konung, ha båda velat efterträda konung Hemming. Båda stupade i det krig de förde med varandra, men Anulos parti, som segrat, har då tagit dennes båda bröder Harald och Reginfred till konungar. I en ny strid följande år (813) blevo dessa båda slagna och fördrivna ur riket av konung Godfreds söner. Ett deras försök året efter (814) att återerövra sitt förlorade land från Godfredssönerna misslyckades. Reginfred och en av Godfredssönerna stupade i denna nya strid, och Harald flydde till den frankiske kejsaren. Med frankisk hjälp gick Harald 815 till nytt anfall mot Godfredssönerna, men dessa lyckades både nu och under den närmast följande tiden avvärja hans försök att återvinna sitt rike. De lyckades däremot icke att hålla fred inbördes. Två av dem fördrevo de tvenne andra; Harald, återförd på kejsarens befallning av abotriterna till sina skepp, seglade 819 hem för att där taga våldet, och de fördrivna Godfredssönerna förenade sig i samma avsikt med honom. Harald blev nu medregent med Godfredssönerna (*Harioldus a filiis Godofridi in societatem regni receptus*) eller var konung över en del av danskarna (*Harioldus quidam rex, qui partem tenebat Danorum*)¹⁾, men de andra konungarna hotade redan 823 att fördriva honom. Han sökte då hjälp hos sin beskyddare kejsaren och övergick 826 till kristendomen, men detta hindrade icke Godfredssönerna att 827 jaga honom från riket²⁾.

De frankiske historieskrivarna ha under tiden efter 820-talet icke i samma grad som tidigare sitt intresse riktat på

¹⁾ År 822 inställa sig enligt de frankiska annalerna beskickningar både från Harald och Godfredssönerna samtidigt hos kejsaren.

²⁾ *Annales regni francorum*, anförda år; *Vita Anskarii* kap. 7.

förhållandena i Danmark. Deras intresse är i stället företrädesvis riktat på norrmannernas härjningar och erövringar i Västeuropa; dessa börja från denna tid i större skala. Under åren 836, 838, 839, 845 och 847 nämnes emellertid Hårek, en av Godfredssönerna, såsom danskarnas eller norrmannernas konung, och Anskarslegenden uppger, att han omkring 845 ensam innehade väldet över danskarna (*solus monarchiam regni tenebat Danorum*). Redan 850 har han emellertid måst dela detta sitt välde med tvänne sina släktingar (*nepotes*), som anfallit honom med krig¹⁾. Fyra år senare stupar både Hårek och »de andra konungarna» i en strid mot en hans brorson Guthorm²⁾. Rörik, sannolikt en broder till Harald, och Godfred, Haralds son, söka 855 att tillsammans bemäktiga sig konungamakten i Danmark³⁾. De ha misslyckats, och 857 nämnes en ny Hårek som danskarnas konung. Med dennes samtycke sätter sig emellertid Rörik, som härskade i Dorstat, 857 i besittning av den del av danskarnas rike, som ligger mellan havet och Eider⁴⁾. Hårek nämnes ännu en gång som danskarnas konung i ett påvebrev från 864⁵⁾. När de inre förhållandena i Danmark nästa gång föras på tal, 873, nämnas tvenne nya danskarnas konungar, Sigfrid och Halvdan. De underhandla var för sig om fred med den frankiske konung Ludvig⁶⁾.

Den förste som uppvisat det stora värde dessa de frankiska annalernas samtida eller nära samtida underrättelser äga för kännedomen om Danmarks inre historia är E. Jessen i sina *Undersøgelser til nordisk Oldhistorie*, utkomna år 1862. I dessa har Jessen för allä tider lyckats göra slut på den gamla uppfattningen, att de sena nordiska sägnerna

¹⁾ *Annales Bertiniani*, anförda år; *Vita Anskarii* kap. 24.

²⁾ *Annales Bertiniani*, anno 854; *Annales Fuldenses*, anno 854; *Vita Anskarii* kap. 31.

³⁾ *Annales Bertiniani*, anno 855.

⁴⁾ *Annales Fuldenses*, anno 857, jfr *Annales Xantenses*, anno 856; *Vita Anskarii* kap. 31.

⁵⁾ *Hamburgisches Urkundenbuch* I, 24. Jaffé-Wattenbach, 2761.

⁶⁾ *Annales Fuldenses*, anno 873.

om Sigurd Ring och Ragnar Lodbrok vore ett brukbart historiskt material för nordisk fornhistoria, och sopat undan alla de teorier historieforskningen under århundraden byggt på dessa ¹⁾). Den vetenskapliga diskussionen har därefter helt rört sig om tolkningen av de frankiska annalernas uppgifter. Jessen hävdade på grundval av dessa, att Danmark under 800-talet icke, som man tidigare menat, varit delat i ett östrike och ett västrike med de danska sägenkonungarna av Lodbroksätten i det förra och de frankiska annalernas konungar i det senare, utan att Danmark under denna tid varit ett enda rike. Hans uppfattning har även i denna punkt slagit igenom. Den bildar själva utgångspunkten för Gustav Storms och Steenstrups undersökningar på området och ligger till grund även för alla andra framställningar, som i senare tid sett dagen ²⁾). Men ger denna uppfattning

¹⁾ Jfr. Gustav Storms mästerliga undersökningar i *Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie* 34.

²⁾ Gustav Storm, *Om Ynglingatal og de norske Ynglinge konger i Danmark* i *norsk Historisk Tidsskrift* III, 58, och Steenstrup, *Normannerne* I, 68; jfr Storm, *Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie* 35; ha med utgångspunkt från Jessens uppfattning av Danmark som ett politiskt enat rike inriktat sina undersökningar på de inre strider, som enligt de frankiska annalerna under större delen av 800-talet skola ha sönderlitit detta rike. Storm har sökt förklara dessa genom att identifiera Karl den stores motståndare, den danske konung Godfred, med den vestfoldske konung Gudröd, som omtalas i *Ynglingatal*; ättlingar av den svensk-norska Ynglingaätten ha enligt hans uppfattning fördrivit den infödda danska skjoldungaätten, »Haralds ätt»; och de inre striderna i Danmark under 800-talet äro strider om konungamakten mellan dessa båda ätter. Steenstrup, som även är höjd för att identifiera annalernas konung Godfred med *Ynglingatals* Gudröd, har försvarat konung Godfreds danskhet. Han anser i likhet med Jessen, att Godfred varit en skjoldungakonung, som även härskat över Vestfold, och därför genom en förväxling eller ett misstag blivit upptagen i *Ynglingaätten*; tronstriderna i Danmark ha enligt hans uppfattning förorsakats av den osäkra tronföljds-lagen i landet. Storm och Steenstrup ha i den polemik de fört i dessa frågor grundligt medtagit varandras teorier. Båda ha också över hövan prässat källmaterialet. Det talas visserligen i de frankiska annalerna, såsom Storm framhållit, om strider mellan olika ätter eller ättgrenar, men identiteten mellan den danske Godfred och den norske Gudröd och de politiska kombinationer mellan Danmark och Norge, som byggs på denna, kunna icke uppe-

av Danmark som ett politiskt enat rike verkligen ett adekvat uttryck för de förhållanden, som möta i de frankiska källornas framställning?

Till synes stödja de frankiska annalerna och Anskarslegenden uppfattningen, att Danmark varit *ett* rike. Beowulfs geaterrike är i deras framställningar försvunnet, och annalerna tala vid upprepade tillfällen om danskarnas konung och dennes välde eller rike. Att döma av en uppgift under år 811 synes under detta välde eller rike ha hört såväl Jylland som Skåne. När danska och frankiska stormän detta år vid Eider besvärja den fred, som slutits mellan Karl den store och konung Hemming, uppträder bland de förra även en Osfrid de Sconaowe. Under 813 säges Vestfold vara den yttersta delen av de danska konungarnas rike — regio ultima regni eorum¹. Anskarslegenden nämner uttryckligen, att konung Hårek omkring 845 ensam innehade väldet över danskarna.

Frågan kan synas vara avgjord härmed. Men andra uppgifter i de frankiska annalerna och Anskarslegenden ge en annan bild av de inre förhållandena i Danmark. Under tiden 812—828 har det aldrig funnits en, men två, tre, fyra, en gång fem samtida danska konungar, och Danmark har i varje fall tidvis varit delat mellan dessa. Den i Anskarslegenden omtalade konung Hårek, en av Godfredssönerna, kan icke fastställas ha varit ensamhärskare mera än vid tiden omkring 845. Under tiden 850—854 har väldet över danskarna åter varit delat mellan tre konungar och efter nya tronstrider från 857 mellan tvenne andra; 873 är landet åter delat, denna gång mellan tvenne nya konungar. Det talas visserligen under 813 om Vestfold som en del av de danska konungarnas rike, men samtidigt nämnas hövding-

hållas och ha även senare övergivits av Storm själv i avhandlingen Ynglingatal i Arkiv f. nordisk filologi XV, 133. Å andra sidan antyda källorna aldrig, som Steenstrup på grundval av ett ofullständigt refererat källställe menat, någon ovisshet i fråga om arvföljden. De tala endast om makt-, aldrig om rättsstrider.

¹) Annales regni francorum, anförda år.

arna där, och dessa i likhet med folket hävda sin självständighet och vägra att gå under de danska konungarnas lydnad.

De många samtidiga konungar Danmark haft och de ständiga strider, som rasat om makten under de tvenne mansåldrar, som ligga mellan 812 och 873, visa, att icke politisk enhet utan politisk splittring varit det utmärkande för de inre förhållandena i Danmark under denna tid. Danmark har någon gång kunnat samlas under en konung, men det har i regel legat under flera, en gång under icke mindre än fem.

De frankiska annalernas underrättelser till Danmarks inre historia sluta 873. För de närmast följande tvenne mansåldrarnas historia — decennierna omkring 900 — föreligga endast ett fåtal underrättelser till besvarandet av det här behandlade problemet. De möta i Ottars och Wulfstans reseberättelser, i Alfred den stores Orosiusöversättning och hos Adam av Bremen.

I sin reseberättelse skildrar Ottar en sin färd från Skiringssal vid den nuvarande Kristianiafjorden till Hedeby, »som hör till danskarna». På resan dit, säger han, hade han Danmark på babord och på styrbord öppen sjö under tre dagar, men under de två sista Gotland (= Jylland), Silende (= södra Jylland) och många öar. Under dessa två dagar hade han på babord de öar, som tillhöra Danmark. Wulfstan uppger, att när han från Hedeby seglade till Truso, hade han Vendland på styrbord, men på babord Langeland, Låland, Falster och Skåne, vilka alla höra till Danmark; »därefter hade vi på babords sida Burgenda land och de hava sin egen konung»¹⁾. Ottar synes i sin berättelse göra en bestämd skillnad mellan Danmark, Jylland och Silende²⁾. Uttrycken ange icke bestämt, att dessa land även bildat politiska enheter. Men sammanställes Ottars berättelse med att danskarnas land enligt de frankiska annalerna 873 varit delat mellan två konungar, torde av dem kunna förmodas, att Danmark på Ottars tid icke varit ett rike.

¹⁾ King Alfred's Orosius ed. Sweet 19.

²⁾ Jfr. Fahlbeck i Antiquarisk tidskr. VIII: 2, 43.

De underrättelser Adam av Bremen meddelar om Danmark under tiden omkring 900 uppges av honom härröra från Sven Estridsen. Efter det »norrmanniska nederlaget» — slaget vid Löwen 891 — skall enligt dennes utsago ha regerat en konung Heiligo. »Honom efterträdde Olov, som kom från Sverige och vann det danska riket med våld och vapen; han hade många söner, av vilka Chnob och Gurd vunno riket efter faderns död». På ett annat ställe tillägger Adam Sven Estridsen orden: »Efter Olov, svenskarnas furste, vilken regerade i Danmark med sina söner, följde Sigerich. Då denne regerat kort tid, berövade Hardegon (☉: Hardeknut), Svens son, som kom från Nortmannia (☉: Norge), honom riket». »Det är ovisst», säger Adam själv, »om av så många konungar eller rättare danskarnas tyranner några regerat samtidigt eller den ene levat kort tid efter den andre» ¹⁾.

¹⁾ Adam I 48 (50), 52 (54). — Dessa Sven Estridsens av Adam återgivna berättelser ha sedan länge varit en svår stötesten för dansk historieforskning. Redan under 1100-talet har den nationella känslan rest sig mot att den danska konungaätten, Sven Tjugeskäggs och Knut den stores ätt, skulle vara av norsk härkomst och att före denna en ätt av svensk härkomst skulle härskat i Danmark. Man har undanskaffat dessa utlänningar ur den danska konungalängden. I *Annales lundenses*, vilka för denna tid knappast äro annat än ett utdrag av Adam, säges ännu om Olov, att han »kom från Sverige»; hans son Gurd nämnes däremot »quidam de Dacia», och Hardegon göres till en son av den danske konung Hericus (= Hårek). I *Roskildekrönikan*, som även bygger på Adam, har åter den svenska ätten försvunnit; i senare dansk medeltida historieskrivning både den svenska och norska; jfr. Storm, *Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie* 50. Traditionerna från denna historieforskning leva ännu kvar. Ännu i våra dagar har man gjort både Olov och Hardegon, för vilkas härkomst och historia inga andra källor än Adam stå till buds, till danskar. Olov har ansetts vara en medlem av den danska skjoldungaätten och samtidigt förvandlats till endast en dansk småkonung vid den södra gränsen. Hardegon har gjorts till son av en normannerhövding Sven, som förmodats ha hört hemma i en dansk koloni. De uppgifter, Sven Estridsen lämnat Adam, ha icke rubbats genom dessa antaganden. De synas vara riktiga. Den ena konungaättens svenska härkomst stödes av att en av de runstenar, som i närheten av Hedeby rests över dess siste medlem, konung Sigtryg, är ristad med svenska runformer och i svensk språkform; den andras norska härkomst av de nära förbindelser, i hvilka den stått till Norge. Trenne

Den bild, underrättelserna hos de frankiska historie-skrivarna, hos Ottar och Adam ge av Danmark under 800-talet och under tiden fram i mitten av nästa århundrade, är lika litet som i Beowulf bilden av det under den uråldriga skjoldungaätten samlade riket. Danmarks historia under denna tid är fylld av ständiga inre strider och växlingar av konungaätter, riksdelningar och även samregeringar av olika konungar. Det har tydligen icke saknats, tvärtom i ganska rikt mått förefunnits möjligheter och förutsättningar för ett politiskt enande av landets skilda delar och folkgrupper — känslan av att bebo samma land Danmark och tillhöra samma folk danskarna har funnits. Stundom har ett enande också skett. År 810 har konung Hemming tagit i arv makten efter Godfred; tvenne senare konungar, Harald och Reginfred, ha ut i rikets yttersta del, Vestfold, sökt hävda landets enhet, och senare har det lyckats en av Godfredssönerna, Hårek, att för någon tid göra sig till ensambärsare. Men den maktställning dessa härsare vunnit har genomgående varit av lösaste art. Vid minsta påfrestning inifrån eller utifrån har deras välde fallit sönder. Vilka ha orsakerna varit?

De frankiska annalerna nämna sida om sida med danskarnas konungar, reges danorum, danskarnas hövdingar, primores, primates, principes danorum. Dessa hövdingar, ofta av kunglig börd, ha suttit som herrar ute i landet. De ha icke velat underkasta sig en centralmakt, som inskränkte deras maktställning. Och just under dessa tider har deras makt, mera än annars, blivit en avgörande faktor i det politiska spelet. Vi ha tidigare tecknat bakgrunden för hela denna tid i Norden — den mäktiga expansion utåt, som ligger i vikingatågen, det förfäste i främmande land dessa givit. Expansionen utåt har tillfört hövdingarna i landet en aldrig sinande makt och gjort dessa hövdingar icke endast i Danmark, utan även i Sverige och Norge farligare än någonsin för den politiska enheten. Bakom Haralds kamp mot Godfredssönerna står ingen mindre än kejsar Ludvig den

av dess medlemmar ha härskat som konungar där. Jfr. Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter 41, 53.

fromme; han har sökt hejda de danska vikingarnas anlopp mot sitt rike genom att av dessa vikingars hemland skapa ett slags vasallstat. Liksom hemlandet är ryggstödet för de danska vikingarnas angrepp på det frankiska riket, blir det frankiska riket, den makt de där vinna och de länder de lägga under sig, ryggstödet för deras angrepp på hemlandet. Deras ställning därute är sådan, att det tidtals kräves hela det frankiska rikets samlade styrka för att hålla dem stäng- en. Guthorm, som 854 störtar Hårek, är en av dessa vi- kingar (eatenus ab Horico pulsus piratico more vixit). Rörek och Godfred härska som mäktiga vikingahövdingar i Dorstat och Frisland och rikta därifrån angreppen mot Danmark; när den senare 857 för sin flotta mot danskarna, står konung Lothar bakom, och företaget leder till att den yngre Hårek avstår honom en del av sitt rike. Sedan de danska viking- arnas nederlag och de nygrundade danska rikena i Västeu- ropa bragt vikingatågen till ett avstannande därute, men svenskarnas vikingafärder österut ännu stå på sin höjdpunkt, kommer en svensk hövding och sätter sig fast i Danmark. Medelpunkten för hans ätts välde har, såsom de runstenar, vilka rests över ättens siste härskare, konung Sigtryg, visa, varit Hedeby, och den svenska ätten har härskat här under minst tvenne generationer. Kort efter 934 har en norsk hövding, Hardeknut, störtat det välde den svenska ätten vun- nit. Han har berövat konung Sigtryg makten och själv grundat ett nytt danskt rike ¹⁾.

Vikingatiden har helt tryckt sin prägel på de inre för- hållandena i Danmark. I mer eller mindre medveten känsla härav karaktäriserar Adam av Bremen tiden omkring år 900 och de första decennierna av 900-talet i Danmark med or- den: *mutatio regnorum, excursio barbarorum* ²⁾. Vikinga- hövdingar ha kämpat om makten hemma likaväl som i ut- landet. Välden ha grundats; välden ha fallit sönder.

De konungar av svensk ätt, som satte sig fast i Dan- mark, ha varit mäktiga härskare. Hedeby, medelpunkten i

¹⁾ Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter 49.

²⁾ Adam I, 52 (54).

deras välde, var under denna tid även Danmarks ekonomiska och politiska medelpunkt. Men Adam själv är oviss om, huruvida av de konungar han nämner, Olov, hans söner Gnupa (Chnob) och Gurd, Sigtryg och den norske Hardeknut, några regerat samtidigt eller den ene levat kort tid efter den andre. Med större säkerhet kan däremot fastställas, att de första konungarna av den norska ätten icke härskat över hela Danmark. Först den tredje konungen av denna ätt, konung Gorms son Harald, har förenat alla Danmarks skilda landsdelar. Han säger det själv uttryckligen i de ord, han låtit rista på den runsten, han rest mellan sina föräldrars, konung Gorms och drottning Thyras gravhögar i Jellinge: »Harald konung bjöd göra dessa gravhögar efter Gorm, sin fader, och efter Thyra, sin moder, den Harald, som åt sig vann Danmark allt och Norge och gjorde danskarna kristna»¹⁾.

Den första av de bedrifter, vilkas minne konung Harald här velat bevara åt eftervärlden, är att han vunnit sig allt Danmark. Orden på stenen förutsätta, att allt Danmark icke under tiden närmast före honom varit enat i ett rike. Men Harald Gormsen har icke blott åt sig själv vunnit allt Danmark. Han har också vunnit det åt sin eftervärlds danska konungar och åt det danska folket.

Danmark har på Beowulfsdiktens tid icke varit ett rike. De danska välden av skiftande omfång, som konungar under den tidigare vikingatiden grundat och ägt, ha alla åter gått under i vikingatidens omstörtningar. Harald Gormsens rike har, trots de skakningar, för vilka det skulle komma att utsättas, bestått. Från hans tid har Danmark varit *ett* rike.

Harald Gormsen är det danska rikets grundare.

Det danska riket har uppkommit genom förening av landen kring Öresund, Bälten och Kattegat. Dessa land — Skåneland, de danska öarna och Jylland — ägde alla likartade naturförhållanden. Avstånden dem emellan voro små, och de saknade alla skiljande gränser. Öresund, Bälten och Kattegat skiljde icke. De voro tvärtom de stora färdevägarna,

¹⁾ Wimmer, De danske Runemindesmærker I: 2, 28.

som förbundo. Dessa vatten och de lätta förbindelser de erbjödo, ha i främsta rummet skapat möjligheten för de danska landens sammanväxande till en politisk enhet redan i tidig historisk tid.

Det nuvarande svenska riket är i geografiskt avseende i mycket det danska rikets motbild. De olika landsdelar, ur vilkas förening det framvuxit, äga olikartade naturförhållanden och lågo länge starkt isolerade genom stora, svårpasserbara ödemarker och skogstrakter. Det ligger i sakens natur, att dessa ogynnsamma inre gränsförhållanden utgjort ett starkt hinder för Sveriges utveckling till statlig enhet. Det svenska riket såsom ett politiskt helt av samma omfång som i senare historisk tid framträder också sent. Det har icke heller under medeltiden nått en enhet av samma fasthet och politiska styrka som det danska.

Det första samtida historiska dokument, i vilket Sverige otvetydigt framträder såsom ett politiskt helt, möter ungefär ett århundrade senare än Jellingestenens uppgift, att Harald Gormsen vann sig allt Danmark. Dokumentet är uppteckningen om den älsta gränsläggningen mellan Sverige och Danmark, sannolikt vid mitten av 1000-talet. I sin tidigaste redaktion i den älsta handskriften av den äldre Västgöotalagen lyder gränslägningsuppteckningen: »Emundær slemæ var conongær i Vpsalum ok Sven tjuguskiæg i Danmark. þær sattu riftir mællir Sverikis ok Danmark. þa næmdus af Sweriki Cakaldi af Tindælandi, Botn af Fiærd-rundæ landi, Gasi af Væstmannæ landi, Grimaldi af Östræ-götlandi, Nænnir af Smalandum, Thorsten af Væstrægiötlandi, Tolle af Iutlandi, Toti ok Toki af Iutlandi, Gymkil af Sialandi, Dan af Skani, Gritun af Hallandi, þer tolf sættu sæx stenæ mællir rikiænnæ. Fyrsti sten a Suntrv asi, annær i Danæbæc, þriþi Kinnæ sten, fiarði i Uracnæsi, fæmti Hvitæ sten, sætti Brimsæ sten mællir Blecongs ok Möre. Danæ holmber ær skiptær i þre löte. A en lot Vpsalæ conungær, annæn a Dana conongær, þridþiæ lot a Noregs conongær»¹⁾.

¹⁾ Västgöotalagen utg. av Collin och Schlyter, 67; Sveriges Traktater I, 46; jfr. Curt Weibull, Den älsta gränsläggningen mellan Sverige och Danmark

Gränsläggningssuppteckningen bär vittnesbörd om att Sverige vid mitten av 1000-talet varit en politisk enhet under Uppsalakonungen. Rikets södra gräns lägges där den under århundraden skulle gå. Män från dess olika landskap, Tiundaland, Fjädrundaland, Västmanland, Östergötland, Småland och Västergötland verkställa gränsläggningen. Denna har karaktären av en ren rikshandling.

Det svenska rikets uppkomst måste tydligen ligga före mitten av 1000-talet. Men på frågan, när Sverige enats i ett rike, lämnar källmaterialet intet svar av samma art som Jellingestenen. Det är emellertid möjligt att från 800-talet i vissa grunddrag fastställa de politiska och de därmed närmast sammanhängande förhållandena i den tidigare medeltidens Sverige, de omständigheter, under vilka och den ungefärliga tidpunkt då ett politiskt enat Sverige uppstått.

Om de inre förhållandena i Sverige under den tidigare delen av den äldre medeltiden — tiden före mitten av 1000-talet — föreligga samtida underrättelser i Anskarslegenden, i Wulfstans reseberättelse i Alfred den stores Orosiusöversättning och i den norsk-isländska skaldediktningen.

Anskarslegenden härrör från tiden kort efter 865, Wulfstans reseberättelse från slutet av 800-talet. Anskarslegenden berättar utförligt om »sueones» i samband med Anskars missionsverksamhet bland dessa. Det framgår otvetydigt, att sveonerna bildat ett rike (regnum). Men om detta rikets omfång lämnar legenden endast upplysningar av allmänare art. Det heter på ett ställe, att nästan hela sveonernas rike består av öar; Anskar, som på sin första missionsresa, när han nått nästan halvvägs till Birka, berövats sitt fartyg av sjörövare, säges ha fortsatt sin resa till fots, men, när så fogade sig, på fartyg färdats över de mellanliggande vattnen (interiacentia maria). På andra ställen uppger legendförfattaren,

i Historisk tidskrift för Skåneland VII, 5. — Beträffande namnen och hemorterna för de personer, som satte gränsstenarna, förefinnas åtskilliga varianter i handskrifterna. Namnen äro delvis starkt korrumpade. Grimeton, ett av namnen på dessa personer, är namnet på en socken i Halland; i runhandskrifterna av gränsläggningssuppteckningen står Grimulf af Grimutunum.

att Birka är rikets handelsplats (*portus regni, vicus*), och att kurerna i äldre tid stått under sveonernas herravälde och efter Anskars andra missionsresa tvingats att åter underkasta sig dem. Bilden av de länder, som hörde till sveonerna, kompletteras i Wulfstans reseberättelse. I skildringen av sin seglats från Hedeby till Truso, berättar Wulfstan, att han efter att ha passerat Bornholm hade de länder, som kallas Blekinge, Möre, Öland och Gottland, på babords sida. »Dessa länder höra till sweon», säger han ¹⁾.

Anskarslegendens och Wulfstans uppgifter ha alltid ansetts ge ett säkert bevis för att det under 800-talets senare del varit slut med de svenska småstaternas självständighet, och att hela Sverige nu varit samlat till ett rike under en enda konung ²⁾. *Sueones* och *sweon* i de båda källorna har ansetts betyda svenskarna; *rex sueonum* Sveriges konung. Men Anskarslegenden och Wulfstans reseberättelse ge i själva verket inga underrättelser om att hela Sverige varit ett rike. De tala endast om ett sveonernas rike, och detta rike ligger på Sveriges ostkust. De nämna intet om förhållandena i västra Sverige, intet, som ens antyder, att dessa landsdelar, vilka lågo på veckotals dagsresors avstånd från Birka, utgjort en del av sveonernas rike. Anskarslegendens och Wulfstans uppgifter visa endast, att sveonerna, svearna, på Tacitus' tid mäktiga genom vapen och flottor, på Beowulfsdiktens tid ett sjöfolk, som låg i strid med jutarna, under slutet av 800-talet innehaft ett rike, som med Birka såsom centrum från Uppland sträckte sig till Möre och Blekinge och även omfattade Öland, Gottland och tidvis Kurland. Till detta rike bör också vid denna tid, fast det ingenstädes utsåges, ha hört det mellanliggande Östergötland, i varje fall dess kustland.

Svearnas rike har under slutet av 800-talet enligt de samtida källornas uppgifter varit ett östersjörike, ett »Stor-Roden» ³⁾.

¹⁾ Vita Anskarii kap. 10, 11, 25, 30; King Alfred's Orosius ed. Sweet 20.

²⁾ Hjärke i Bidrag till Sveriges medeltidshistoria tillägnade C. G. Malmström 4; Hans Hildebrand i Sveriges historia II, 14, 58; v. Friesen, a. a. 7.

³⁾ Jfr. Tunberg i Fornvännen 1920, 163.

Det har bestått av landskapen vid Sveriges östersjökust och av de tallösa små och de stora öarna utanför denna. Dess sammansättning har varit likartad det danska rikets och liksom dettas varit betingad av att havet under vikingatiden varit den stora förbindelse- och färdevägen. Icke utan skäl och oavsett den allmännare, i Europa då gängse uppfattningen av de geografiska förhållandena i den yttersta Norden, har detta svearnas rike, under en tid då även kurernas land ansågs vara en ö¹⁾, av Anskarslegendens författare kunnat karaktäriseras såsom ett rike, vilket nästan helt består av öar.

Underrättelserna i Anskarslegenden och i Wulfstans reseberättelse härröra från personer, vilka från Hedeby befarit Östersjön och besökt eller kommit i närheten av Sveriges ostkust. I den norsk-isländska skaldediktningen möta underrättelser från andra sidan av Sverige, från dess västliga delar.

I den norsk-isländska skaldediktningen ha alltsedan Harald hårfagers dagar norska härskares bragder under strider i österled besjungits. Samtliga dessa strider ha, i den mån de gällt Sverige, under tiden fram i slutet av 900-talet utkämpats endast med götarna. Harald hårfager kallas av Thorbjörn hornklove »götarnas fiende» och säges ha vunnit en seger. Om Håkon den gode säger Guthorm sindre, att han »gjorde götarna skattskyldiga». Harald gråfäll har enligt Glum Geirasson »rödfärgat svärdet i götarnas blod». Håkon jarl, berättar Einar skålaglam, »ville tillintetgöra götarnas liv». »Jarlen höll betäckt av sköldar kamp där, varest ingen man kommit för att härja; ingen har burit guldprydda sköldar längre upp från havet; fursten trängde till fots genom hela Götaland». Erik jarl skall enligt Eyjolf dådaskald »ha haft en strid med götarna»²⁾.

Motsättningen mellan dessa uppgifter i den norsk-isländska skaldediktningen och uppgifterna i Anskarslegenden och Wulfstans reseberättelse är iögonfallande. Anskars-

¹⁾ Adam IV, 16.

²⁾ Skjaldedigtning A. 23, 62, 76, 129, 130, 202; B. 21, 55, 66, 122, 123, 192. Jfr. Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter 25.

legenden och Wulfstan tala endast om svearna och deras rike. De norsk-isländska skalder, som skildra sin samtids händelser, nämna under tiden fram i 900-talets slut aldrig svearna. De nämna endast götarna och Götaland. I Sverige har att döma av dessa underrättelser funnits ett svearnas rike vid Sveriges ostkust och ett land, Götaland, med vars folk, götarna, norska härskare legat i strid alltsedan Harald hårfagers dagar. På Prokopios' tid — mitten av 500-talet — ha dessa götar bildat ett eget rike under egen konung. Vilken ställning de och deras land intagit i politiskt avseende under 8- och 900-talen kan på grundval av de norsk-isländska skaldernas uppgifter icke med säkerhet avgöras. Men de norska härskarna ha enligt dessa på sina krigståg till Sverige aldrig kämpat mot ett svenskt rike och dess konungar. Någon götarnas politiska förbindelse med riket i öster, svearnas rike, kan icke konstateras.

Götarna och Götaland äro under 8- och 900-talen endast omtalade i den norsk-isländska skaldediktningen. Götarna ha vid denna tid liksom sachsarna i Tyskland väsentligen varit ett inlandsfolk och på grund härav under denna tid aldrig kommit att spela samma centrala roll som folket öster om dem, svearna¹⁾). Av detta senare folk har utvecklingen inom Sverige varit helt avhängig.

Svearnas rike har att döma av Anskarslegenden lytt under *en* konung. Denne har styrt riket omgiven av consiliarii och principes, men hans makt har i allo varit bunden av folkets vilja uttalad på tinget (placitum). Legendan omtalar tvenne ting, det ena i Birka, det andra i »en annan del av riket», och uppger, att det krävdes beslut av båda dessa ting för att konungen skulle kunna giva Anskar tillstånd att predika. Den nämner även konungarnas namn;

¹⁾ Götarnas karaktär av inlandsfolk torde lämna förklaringen till att de och Götaland icke omnämnas i Ottars reseberättelse. Enligt denne norske sjöfarares uppgifter sträckte sig Danmark upp till Skiringssal vid Kristianiafjorden. Därefter vidtog Norge; längs den sydliga delen av Norge och på andra sidan fjällryggen, uppger han, låg svealand (sweoland) och längs den nordliga delen Kvänland. King Alfred's Orosius ed. Sweet 19.

vid Anskars första missionsresa skall en Bern, vid hans andra en Olov ha varit svearnas konung. Utom dessa omtalas under tiden mellan Anskars båda missionsresor en svearnas konung Anund, som fördrivits från sitt rike, och en Erik, »quondam rex», »dudum defunctus»¹⁾. De skiftningar, de inre förhållandena i svearnas rike kunna ha varit underkastade under 900-talet, äro okända. Några sena och varandra motsägande konungalängder och någon enstaka notis om missionsverksamheten är hela det källmaterial, som står till buds.

Liksom under den tid Beowulfsdikten avhandlar ha, såsom tidigare framhållits, svearnas förbindelser under 8- och 900-talen gått till Danmark, där en svensk hövding grundat ett rike med medelpunkt i Hedeby, och någon gång även till länderna därbortom, till frisernas och frankernas land. Men av vida större betydelse ha svearnas, »rhos'» förbindelser med Osteuropa varit. Själva Svearikets konfiguration och de lätta förbindelserna över Östersjön hänvisade till förbindelser med länderna öster därom. De talrika fynden av svenska gravar och föremål långt inne i Ryssland och av osteuropeiska föremål och arabiska mynt i Sverige visa, att dessa förbindelser varit stadda i stark utveckling under 800-talet. Av de baltiska provinserna är Kurland rikast på fynd av svenskt ursprung. Här träffas även de älsta fynden. Fram i 800-talet ha efter vad gravfynden ge vid handen förbindelserna lett till bosättning av svear i trakterna sydost om Ladoga; vid tiden omkring år 900 även i andra delar av det inre Ryssland. Svearna ha blivit herrefolket i landet. Redan nu ha de utsträckt sina färder ända till Svarta havet och Konstantinopel. Under 900-talet ha de svenska kolonierna i Ryssland nått sin kraftigaste utveckling. Den stora huvudmängden av de osteuropeiska föremål och av de tusentals arabiska mynt, som funnits i svensk jord, härröra även från detta århundrade, från tiden före omkring 975.

Svearnas rike har under 8- och 900-talen i första hand varit orienterat åt öster. Svearnas handel, ofta såsom

¹⁾ Vita Anskarii kap. 11, 19, 26, 27, 30.

tidigare framhävts driven hand i hand med rov och plundring, har koncentrerats på Ryssland och trakterna kring Svarta och Kaspiska haven. De politiska förhållandena i Sverige få sin förklaring av dessa vikingafärder åt öster likaväl som förhållandena i Danmark av vikingafärderna västerut. Ödemarkerna väster om svearnas land ha fått ligga som ödemarker; inga rikedomar jämförliga med dem i öster lockade att över dessa ödemarker bana en väg till götarna och deras land och söka göra detta till en del av svearnas rike. Detta nya skede i utvecklingen inträdde först, när svearnas förbindelser togo en ny riktning.

Under decennierna omkring år 1000 upphöra gravfynden i Ryssland att vittna om svenskt inflytande. Personnamnen av nordiskt ursprung, tidigare talrika inom den ryska regerande familjen, undanträngas vid mitten av 900-talet av rent slaviska och från tiden efter år 1000 förekomma personnamn av nordiskt ursprung endast som relikter i Ryssland. Samtidigt upphör den arabiska myntinförseln; arabiska mynt från tiden efter mitten av 970-talet förekomma ytterst sparsamt i myntfynden, och det yngsta i Norden funna arabiska mynt är från år 1010. Allt ger vid handen, att en förändring inträtt i Svearikets förbindelser österut. Dessa ha starkt avmattats ¹⁾.

Det är av största intresse iakttaga, hurusom parallellt med denna avmattning i svearnas förbindelser med grannlanden i öster går en stark tillväxt i deras förbindelser västerut. Norge, som att döma av den samtida skaldediktningen i äldre tid legat utanför svearnas intressesfär, indrages nu i denna, och svearna och deras konungar spela alltifrån tiden omkring år 1000 en framträdande roll i alla de strider, som under hela den förra delen av 1000-talet utkämpats om Norge. När Olav Tryggvesson gjort slut på den

¹⁾ För framställningen av Sveriges förbindelser med Osteuropa se främst Vilhelm Thomsen, Ryska rikets grundläggning genom skandinaverna 1882 och i Samlede Afhandlinger I. 1919; Hauberg, Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146, 9, 20, i Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr., 6. Række, historisk og filosofisk Afd. V. 1; Arne, La Suède et l'Orient. 1914.

danske konungens övertälda i Norge och själv gripit makten i landet, har den norske Erik jarl sökt hjälp hos den svenske konungen och samlat en stor här i Sverige. Olov Skötkonung har kämpat på hans och Sven Tjugeskäggs sida i slaget i Öresund. Senare har Olav Haraldsson sökt stöd i Sverige. Han har äktat Olov Skötkonungs dotter Astrid, och Anund Jakob har såsom hans bundsförvant kämpat i Helgeå 1026 mot Knut den store. Med en här, som till stor del bestått av svear, har konung Olav några år därefter i det fälttåg, som slutade med hans fall i slaget vid Sticklestad, sökt återvinna sitt förlorade land. Med svearnas hjälp har hans son Magnus den gode vunnit Norge, och när Harald Sigurdsson och Sven Estridsen sökt göra honom makten över Danmark och Norge stridig, ha även dessa uppträtt med hjälp från Sverige¹⁾. Men icke endast i fråga om Norge kan man iakttaga svearnas ökade förbindelser västerut. Män från Uppland och Södermanland ha, såsom runstenar visa, tagit del i de danska vikingatågen mot Västeuropa och i den danska erövringen av England²⁾. Även myntfynden bära vittne om den nya riktning Svearikets förbindelser tagit under tiden omkring år 1000. De arabiska mynten i fynden avlösas vid denna tid så småningom av västerländska, tyska och angelsachsiska, och när under Olov Skötkonung och Anund Jakob även en inhemska utmyntning börjar, slås dessa konungars mynt av angelsachsiska myntmästare och efter angelsachsiska förebilder³⁾.

Decennierna omkring år 1000 ha för Sveariket varit en nyorienteringens tid. De gamla vägarna i österled ha börjat mista i betydelse; nya, starka förbindelser ha knutits med grannländerna i väster. Ännu århundraden senare har Snorre ägt kunskap om denna brytningstid och om de stri-

¹⁾ Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter 110, 116, 149.

²⁾ v. Friesen, Historiska runinskrifter i Fornvännen IV, 57; VI, 105; Upplands runstenar 64.

³⁾ Hans Hildebrand, Sveriges medeltid I: 2, 779; Densamme, De öster- och västerländska mynten i Sveriges jord i Historiska Studier tillägnade C. G. Malmström; Hauberg, a. a. 12, 20.

der mellan gammalt och nytt, som utkämpats i denna tids Sverige. Hans kunskap härom kommer till uttryck i ett samtal mellan Olov Skötkonung och hans dotter Ingegärd, men framför allt i det tal Torgny lagman på Uppsalatinget håller till Olov Skötkonung. »Torgny, min farfader», låter Snorre Torgny lagman här säga, »mindes Uppsalakonungen Erik Emundsson och sade om honom, att så länge han var i sin raskaste ålder, hade han var sommar ledung ute och for till olika land och lade under sig Finland och Karelen, Estland och Kurland och många land i öster, och ännu kan man se de jordborgar och andra storverk, som han gjorde . . . Jag kan ännu minnas Erik Segersäll, och jag var med honom i mången härfärd; han ökade svearnas rike och värjde det tappert . . . Men den konung, som nu är, . . . låter sina skatteland gå ifrån sig av kraftlöshet och svaghet. Han åtrår att hålla Norge under sig, som ingen sveakonung förr åtrått, och vållar det mången man oro. Nu vilja vi bönder, att du gör förlikning med Olav digre, Norges konung, och gifter din dotter Ingegärd med honom. Men om du vill vinna åter under dig de riken i österled, som dina fränder och förfäder ha haft där, så vilja vi alla följa dig därvid. Men vill du icke följa det som vi säga, då vilja vi gå emot dig och dräpa dig och icke tåla ofred och olag av dig»¹⁾.

De olika uppfattningar, om var det rätta fältet låg för Svearikets dåtida yttre politik, som Snorre anger i dessa Torgnys ord, vila, vad icke ofta är fallet i den isländska sagan, på en riktig uppskattning av själva den tid sagan behandlar. Frågan om svearnas krigståg borde gå i österled eller västerled har då varit den aktuella frågan. Torgny lagman, de konservativa böndernas talman, är förkämpan för de fäderneärvda politiska idealen i vikingatidens Svearrike; Olov Skötkonung företräder den nya tidens krav. Han har enligt Snorre övergivit de gamla krigstågen till länderna på andra sidan Östersjön. Där stod nu — något som Snorre icke kände — sedan den arabiska myntfloden sinat, icke

¹⁾ Heimskringla II, 120, 142.

längre samma rikedomar som förut att vinna. Olov Skötkonung har väl aldrig, så vitt känt, åtrått att lägga Norge under sig. Men under hans tid ha svearna på sina krigståg vänt sig västerut, till de nordiska grannländerna och till de länder i Västeuropa, där nya rikedomar vinkade.

Den nya riktning svearnas förbindelser tagit under decennierna omkring år 1000 har liksom på Anskars tid öppnat deras land för danskt och västerländskt kulturinflytande. Från Danmark ha de danska runorna och seden att resa runstenar kommit; nästan alla Upplands runstenar äro ristade med danska runor och resta under denna tid ¹⁾. Under inflytande från Danmark—England har den inhemska myntpräglingen uppstått; samtidigt ha nya försök att utbreda kristendomen nått Sverige.

Svearikets orientering åt väster har emellertid icke blott medfört, att västerländsk kultur, nu främst angelsachsisk, återgjort sitt inflytande gällande. Den synes även ha blivit det avgörande momentet för det svenska rikets uppkomst. För första gången möter i detta sammanhang en samtida uppgift, som antyder, att svear och götar varit förenade under en konung.

Den isländske skalden Ottar svarte har i en dråpa, av vilken endast några brottstycken äro bevarade, förhärliat Olov Skötkonung. Han nämner honom här »svearnas konung», »Svia gram» ²⁾. I en annan dråpa, i vilken samme skald besjungit Olav Haraldsson, heter det: »jag anser det alltid för min plikt att förhärlika krigaren, [dig], utmärkte konung, sedan jag miste götarnas konung, »Gauta ðoglingr» ³⁾. Dessa skaldens ord ha alltid och säkerligen med rätta ansetts avse Olov Skötkonung, den konung till vars ära han en gång diktat en dråpa. Denna tolkning bestyrkes av att Olov Skötkonung även i en annan, om ock något senare källa, är knuten till Västergötland. Adam av Bremen berättar, att då konung Olov med stor iver arbetade för att avgudatemplet

¹⁾ v. Friesen, Upplands runstenar 10.

²⁾ Skjaldedigting A. 289; B. 267.

³⁾ Skjaldedigting A. 290; B. 268.

i Uppsala skulle förstöras, hedningarne ingingo den överenskommelsen med honom, att han, om han själv ville vara kristen, skulle få råda över den del av Sverige han ville. Olov skall då ha grundat en kyrka och ett biskopssäte i Västergötland ¹⁾. I konungalängden i Västergötlands egen lag står Olov Skötkonung inskriven såsom den förste konungen i Sverige, som var kristen ²⁾.

Olov Skötkonung är den förste av Svearikets konungar, som kan visas ha varit götarnas konung. Det synes knappast vara en tillfällighet, att en svearnas och götarnas konung första gången möter vid den tid, då svearnas förbindelser med länderna öster om Östersjön börjat avlösas av starka förbindelser med Danmark och Norge och med England. Svearnas expansion har, när krigståg och handelsfärder till andra sidan Östersjön icke längre visade sig lönande, vänt sig även till de västliga delarna av det egna fastlandet. De ödemarker, som skilde dem från dessa, ha genombrutits. Götarnas land har politiskt och kulturellt knutits i närmare gemenskap med svearnas. De ha förenats under en gemensam konung.

Det svenska och det danska rikets uppkomst tillhöra varken 500-talet eller förlora sig i sagornas dunkel. Rikena ha icke existerat före vikingatiden. De ha uppkommit först under denna.

Under den tid, som ligger före vikingatiden, ha de svenska och de danska folken levat i större avskildhet än andra germanska folk. De stora omvälvningarna under den germanska folkvandringstiden ha icke för dem ägt samma genomgripande betydelse. Folkens huvudmassa, sedan århundraden, ja årtusenden en fast bosatt befolkning, som levat av boskapsskötsel och åkerbruk, har stannat kvar i sina gamla byar och gårdar i sitt gamla land och aldrig kommit i samma nära beröring med Söderns kulturländer

¹⁾ Adam II, 58 (56).

²⁾ Västgötalagen ed. Collin-Schlyter IV, 15.

som stamfränderna på andra sidan Östersjön ¹⁾. I sitt gamla hemland utvecklade de svenska och danska folken under indirekt inflytande från de stora kulturländerna en i mycket särpräglad kultur, utmärkt genom en ofta långt driven teknisk skicklighet i förfärdigandet av smycken, vapen och redskap. Men deras politiska horisont förblev i stort sett begränsad till de närmaste bygderna eller grannarna på andra sidan de vatten, över vilka deras förbindelser gingo. Folkvandringstidens stora germanska statsbildningar ha saknat motsvarighet i Norden. Norden — Skanza, Thule — som i själva verket hade en långt enhetligare befolkning än alla andra Europas land, tedde sig ännu under folkvandringstidens senare del för utländska iakttagare såsom ett land bebott av många olika folk.

Först vikingatiden är i de svenska och danska folkens historia samma de stora politiska omvälvningarnas och statsbildningarnas tid som folkvandringstiden för deras sydliga stamfränder. Liksom dessas strider och förbindelser med det romerska riket under folkvandringstiden ha svenskarnas och danskarnas strider och förbindelser med Väst- och Ost-europa under vikingatiden banat väg för sammanslutningar till större politiska enheter. Vikingatidens krigs- och handelsfärder — tidens stora ekonomiska företag — ha förenat olika bygders befolkning till gemensamma uppgifter; de ha fört dem i närmare beröring med varandra, stärkt känslan av samhörighet och för enskilda hövdingar öppnat möjligheter att skapa sig en mäktig ställning. Den störste av alla vi-

¹⁾ Enligt allmänt gängse antaganden, ofta utgivna såsom historiskt säkra fakta, skola hela rader av de stora germanska folken ha utvandrat från Skandinavien. Vandalerna skola ha kommit från Vendel i Jylland eller i Uppland, de vandaliska stammarna harudir från Hordaland i Norge och silingar från Själland, rygerna från Rogaland i Norge, lygerna troligen från Norge, goterna från Gottland, burgunderna från Bornholm, langobarderna från en skandinavisk ö. Dessa antaganden vila främst på namnligheter, sena sagor och slutsatser av det arkeologiska materialet. De böra liksom alla uppgifter om skandinaviska storstater och ländövringar under den romerska järnåldern och folkvandringstiden upptagas med den största försiktighet. De folkrörelser inom Skandinavien under denna tid, vilka äro historiskt kända, äro ytterligt få.

kingatidens hövdingar, Harald Gormsen, har slutligen lyckats vinna sig allt Danmark. I Sverige ha svearna grundat ett välde, som med Birka som centrum omfattat landskapen vid Sveriges Östersjökust och de små och stora öarna utanför denna. Vid tiden omkring år 1000 har svearnas konung också blivit götarnas.

Sverige och Danmark voro enade vart och ett under sin konung. Men ännu skulle det dröja länge, innan rikena växte samman till fasta statliga enheter. När urkunder och lagar från 11- och 1200-talen lämna säker kunskap om de båda rikenas inre politiska förhållanden, stå landen i rikena, särskilt i Sverige, ännu starkt självständiga gentemot varandra; de leva i stort sett ännu ett av riket oberoende liv, och riksenheten uppbäres i det väsentliga ännu endast av konungen.

Det ligger häri ännu ett bevis för riktigheten av det svenska och det danska rikets sena uppkomst.

Curt Weibull.

INNEHÅLL.

CURT WEIBULL, Om det svenska och det danska rikets uppkomst S. 301

I likhet med Historisk tidskrift för Skåneland utdelas även övriga skrifter, vilka av De skånska landskapens historiska förening utgivas, kostnadsfritt till föreningens medlemmar. Årsavgiften är 3 kronor. Ständig medlemsavgift: en summa ej understigande 50 kronor.

De trenne äldre serierna av föreningens tidskrift kunna hos föreningens sekreterare, professor L. Weibull, Lund, erhållas till ett pris av 22 kronor, därav serie 1 och 2 till resp. 8, serie 3 till 6 kronor. Enstaka häften (utom av årg. 1868—1869) till komplettering: 1 krona.

Priset å Lunds och Lundagårds minnen av Martin Weibull och å Sthen Jacobsen, Den nordiske krigs kronike, är för föreningens medlemmar nedsatt till 2:50.
